

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
IX. Dizi - Sa. 13

XIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 4-8 Ekim 1999

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

I. Cilt

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ - ANKARA
2002

II. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYESİ'NDE OSMANLI TARİHİ ARAŞTIRMALARI

BAHAEDDİN YEDİYILDIZ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılı münasebetiyle düzenlenen XIII.Türk Tarih Kongresi için bizden *Son Elli Yılda Türkiye'de Osmanlı Araştırmaları*'nı değerlendiren bir tebliğ istenmişti. Biz bu araştırmanın, sadece son elli yıl için değil, Osmanlı sonrası Türkiye, yani yetmiş beş yıllık Cumhuriyet döneminin tamamı için yapılmasının daha uygun olacağını; zira, ancak bu şekilde Osmanlılardan sonra Türkiye'de Osmanlılar hakkında yapılan araştırmaların bir bütünlük içinde, daha gerçekçi bir tarzda değerlendirilebileceğini düşündük.

Bilindiği üzere bu konuda daha önce de bazı denemeler yapılmıştı¹⁰¹. Ne var ki, bu değerlendirmeler, Türkiye'de Osmanlı Tarihi hakkında yapılan araştırmaların toplu bir kataloğu ortaya konulmaksızın, ya tarihin sadece belli bir bölümünü ele alan ya da meşhur olan tarihçilerden ve eserlerinden hareketle yapılan çalışmalardır. Öyle zannediyoruz ki, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde gerçekleştirilen Osmanlı Araştırmalarının muhteva tahlillerine girerek genel eğilimlerini anlamaya çalışmanın ilk şartı, bu araştırmaların tamamının toplu ve analitik bir bibliyografyasını hazırlamaktır. Bu sebeple biz, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Osmanlı Araştırmaları*'nı değerlendirme işlemini üç aşamada gerçekleştirmeyi planladık. Bu aşamaları,

1- Değerlendirmenin altyapısını oluşturmak üzere, söz konusu araştırmaların mümkün mertebe eksiksiz ve İnternet'ten sorgulanabilir analitik bir bibliyografyasını oluşturmak;

¹⁰¹ S.Özbaran, "Halil İncalcık ve Genişleyen Tarih Çalışmaları", *Tarih ve Toplum*, c.IX, İstanbul, 1988.

H.Berktaş, "Cumhuriyet Dönemi Tarih Çalışmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c.IX, İstanbul, 1985.

H.Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak yay., İstanbul, 1983.

Z.Toprak, "Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik (1908-1970)", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi* (Der. Sevil Atauz), Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1986.

Z.Toprak, "Sosyal Tarih Alanı ve Türkiye Gerçeği", *Toplum ve Bilim*, 1991 (Yaz-Güz), s.77-88.

H.İncalcık, "Türk İlmi ve Mehmet Fuat Köprülü", *Türk Kültürü*, Sa.65, 1968, s.289-294.

İ.Ortaylı, "Halil İncalcıkla Mülakat", *Tarih ve Toplum*, c.XVIII, Sa.103, İstanbul, 1992.

M.Genç, "Tarih Araştırmaları Oturumu Üzerine Yorum", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi* (Der.Sevil Atauz), Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1986.

İ.Ortaylı, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının Evrimi Üzerine Düşünceler", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi* (Der. Sevil Atauz), Ankara, 1986, s.419-429.

2- Bu bibliyografyanın araştırma temalarına göre kantitatif bir analizini yapmak;

3- Nihayet bu malzemeyi muhtevaları açısından tarihçiliğin genel eğilimleri çerçevesinde irdelemek ve değerlendirmek tarzında sıralamamız mümkündür¹⁰².

Bu tarzda hazırlanacak bir çalışma, daha sonraki Osmanlı araştırmalarına yeni bir zemin ve yeni bir hareket noktası teşkil edebilir.

-Birinci Aşama:

İncelemenin birinci aşamasını teşkil eden *Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Yapılan Osmanlı Araştırmaları Analitik Bibliyografyası'nın Hazırlanması* için ilk iş olarak bu konudaki verilerin derlenmesi gerekiyordu. Bu sebeple işe, veri derlemekle başlanmış ve bunun için de iki yol takip edilmiştir.

Öncelikle, Türkiye'de Osmanlı araştırması yapan bütün kurum ve kuruluşlara, tarafımızdan bir mektup (Bkz. Ek-1) yazılarak, gerçekleştirmeyi planladığımız çalışmada,

-bir yandan Osmanlı Tarihi alanında araştırma yapan kurumların, düzenlenen kongre ve sempozyumların ve yayımlanan dergilerin,

-diğer yandan da, Osmanlı toplumu ve kültürünün herhangi bir yönü üzerinde gerçekleştirilmiş olup, gerek metod ve gerek ele alınan konu bakımından, özgün ve seviyeli ferdî ya da ortak araştırmaların tamamının değerlendirilmeye alınacağı; böyle bir çalışmanın, bizzat bu araştırmaları yapanların katkılarıyla daha eksiksiz olma şansına sahip olacağı belirtilmiş ve daha sonraki Osmanlı Araştırmalarına zemin ve hareket noktası teşkil edecek bu kapsamlı çalışmada, ilgili kurumların ve mensuplarının tam olarak yerlerini alabilmesi için, yukarıda belirtilen çerçevede,

-konunun ilgililere duyurularak,

-söz konusu kurumlarda halen görev yapmakta olan Osmanlı tarihi araştırmacılarının, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin ya da bu kurumların eski mensuplarının son yetmişbeş yılda Osmanlı Araştırmalarına yaptıkları katkıların listelerinin ve ayrıca bu çalışmaların özelliklerini ve orijinal yönlerini vurgulayan kısa değerlendirmelerinin hazırlattırılarak tarafımıza gönderilmesi rica edilmiştir.

Ek : 2'de listesi verilen söz konusu kurumların büyük bir bölümünün, özellikle Üniversitelerin Tarih, Sanat Tarihi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin, kısmen de İktisat, Hukuk, Siyasal ve İlahiyat fakültelerinin, halen çalışmakta olan araştırmacılarının Osmanlı Tarihi konusunda yaptıkları çalışmaların listeleri gelmiştir (Bkz.Ek.3). Ancak bu araştırmalar hakkında bizzat ilgili kişi ya da kuruluşlar tara-

¹⁰² Yapılan işbölümüne göre, bu aşamalardan bir ve ikincisi Bahaeddin Yediyıldız, üçüncüsü ise Halil İnalçık tarafından üstlenilmiştir.

findan yapılan ve bize gönderilen değerlendirmelerin istisna teşkil edecek kadar az olduğu son derece dikkat çekici bir husustur. Her nedense araştırmacılar kendilerini ve birimlerini değerlendirmek istememektedirler. Bu sebeple bunlar genel değerlendirme içinde ele alınacaklardır.

Veri derlenmesinde takip edilen ikinci yol ise, lisans öğrencilerinin devreye sokulması olmuştur. Bahaeddin Yediyıldız, Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde, 1998-1999 Bahar döneminde, kendisinin vermekte olduğu *Tarih Yazıcılığı II* ve *Osmanlı Tarihi Semineri* derslerini alan öğrencileri, belli bir program çerçevesinde Osmanlı Araştırmalarıyla ilgili çalışmaları derlemeye motive etmiş ve yönlendirmiştir. Listesi Ek: 4'te verilen bu öğrenciler, daha önce hazırlanmış tarih bibliyografyalarını, tarih yayınlarını kapsayan indeksleri, tarih yayını yapan yayın evlerinin kataloglarını, Osmanlı tarihi konusunda makale yayınlayan dergileri, Türk Tarih Kurumu ile Millî Kütüphâne'nin kataloglarını ve üniversitelerde yapılan ve YÖK'ün Dokümantasyon Merkezi'nde toplanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin listelerini taramışlardır¹⁰³.

Bahsettiğimiz bu iki yöntemle H.Ü.Tarih Bölümü'nde bir *Osmanlı Araştırmaları Bibliyografyası Veri Arşivi* oluşturulmuştur. Veri derleme çalışmalarına paralel olarak bir yandan da, bu veriler, yine çoğunluğunu H.Ü. Tarih Bölümü lisans öğrencilerinin ve araştırma görevlilerinin (Bkz.Ek : 5) teşkil ettiği bir ekip tarafından, H.Ü. Tarih Bölümü'nün Tarihî Enformatik alanındaki uzman öğretim üyesi Ramazan Acun'un tasarım ve uygulamasını yaptığı, mükerrer girişleri önleyecek bibliyografik bir veri tabanına yüklenmiştir¹⁰⁴. Bu yükleme işi de yine, Acun'un gözetim ve denetiminde gerçekleştirilmiştir.

Böylece yaklaşık 1500'ü tez, 6500'ü kitap ve 13 bini makale olmak üzere toplam 20 bin verilik bir *Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Araştırmaları Analitik Bibliyografyası* meydana getirilmiştir. Türkiye'de yapılan Osmanlı araştırmalarının tamamının bunlardan ibaret olduğunu iddia etmek elbette mümkün değildir. Bir takım eksikliklerin olduğunu biliyoruz. Ancak gerçek sayının tespit edilebilmesi için, bu verile-

¹⁰³ Bu çalışma için, Türk Tarih Kurumu Kütüphane Müdürü *Neşecan Uysal*, veri derleme konusunda danışmanlık yapmış, veri derleyen veya derlenen verilerin kontrolünü sağlayan öğrencilere yardımcı olmuştur. Bu yardımlarından dolayı kendisine teşekkür ediyoruz. Burada not etmemiz gereken bir husus da şudur: Derleme yapan öğrencilerle zaman zaman yukarıda bahsedilen derslerde bu yayınlar üzerinde tartışmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Böylece, öğrenciler daha aktif hâle getirilerek, lisans derslerinde araştırmalar yapma ve elde ettikleri verileri değerlendirmek suretiyle bilgi üretme çabaları içine girme imkanına kavuşmuşlardır.

¹⁰⁴ H.Ü. Bilgi-işlem Dairesi Başkanlığı Network koordinatörü Zafer Daştan, H.Ü. Tarih Bölümü'nde veri girişi için kullanılan bilgisayar laboratuvarını şahsî çabalarıyla kampus ağına bağlatmış ve bu laboratuvara sunucu (server) olarak kullanılmak üzere güçlü bir bilgisayar temin etmiştir. Yine Bilgi-işlem Dairesi'nden *Lacivert tasarım grubu*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Osmanlı Araştırmaları Veri Bankası'nı Internet'te yayınlamak üzere Web Sayfası Tasarımı hazırlamışlardır. Kendilerine teşekkür ediyoruz. Yine hiçbir ücret almadan çalışmada kullanılan söz konusu laboratuvarı fiber optik kabloyla kampus ağına bağlayan Metin Elektrik Lt. Şti. yetkililerine de teşekkür borçluyuz.

rin henüz gerçekleştiremediğimiz ciddi bir kontrolünün yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, söz konusu bu 20 binlik verinin, Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de gerçekleştirilen Osmanlı Araştırmaları için son derece zengin ve anlamlı bir örneklem teşkil ettiğini, dolayısıyla bu veriler üzerinde yapılacak tahlillerin söz konusu araştırmaların yapısını ve eğilimlerini gerçeğe yakın büyük bir ihtimal dahilinde sergileyebileceğini açıklıkla söyleyebiliriz¹⁰⁵.

-İkinci Aşama:

Yukarıda bahsettiğim gibi, *Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Araştırmaları* ile ilgili çalışmanın ikinci aşaması, hazırlanmış olan analitik bibliyografyanın araştırma temalarına göre kantitatif bir analizini yapmaktan ibarettir.

Bu analizin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla, daha birinci aşamada veriler veri tabanına yüklenirken, tez, kitap veya makalenin adını oluşturan ve başlığın bağlamını anlamlı bir biçimde ifade eden kelime ya da kelime grupları *anahtar sözcük* olarak veri tabanına işlenmiştir. Veri ve anahtar sözcük girişi tamamlandıktan sonra, anahtar sözcüklerin çıktısı alınmış; yaklaşık on bin civarındaki bu sözcükler, B.Yediyıldız ve H.İnalcık'ın başkanlığında, çoğunluğunu H.Ü. Tarih Bölümü öğretim üyelerinin oluşturduğu bir uzmanlar grubu (Bkz. Ek-6) tarafından on sekiz ana başlık altında tasnif edilmiştir. Bu başlıklar alfabetik sıraya göre şöyledir: Askerî Tarih, Basın-Yayın, Dil ve Edebiyat, Din, Düşünce Tarihi, Eğitim ve Bilim, Hukuk ve Adliye, İktisat Tarihi, İnsan ve Toplum, Kaynaklar, Kronolojik Araştırmalar, Mahallî Tarih, Modernleşme, Olaylar Tarihi, Sanat, Sosyal Kurumlar, Uluslararası İlişkiler ve nihayet Yönetim. Bu tasnif, ikinci, üçüncü ve dördüncü aşamaya varan alt başlıklara da ayrılmıştır. Böylece dört yüzün üzerinde tema ortaya çıkmıştır (Tam liste için bkz. Ek-7).

Söz konusu tasnif listesi, ileride İnternet'ten de sorgulanabilecek¹⁰⁶ olan *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Osmanlı Araştırmaları Veri Tabanı*'na eklenerek, yukarıda bahsedilen anahtar sözcüklerin bu sistem ile bağlantıları kurulmuştur. Böylece Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Araştırmaları'nın kantitatif analizini yapma aşamasına gelinmiştir.

¹⁰⁵ Bu Veri Tabanı'ndan hareketle, daha sonra, Yeni Türkiye Yayınları arasında neşredilen 12 ciltlik *Osmanlı* (Ankara 1999) adlı eser için B.Yediyıldız ve R. Acun tarafından bir Osmanlı Araştırmaları Bibliyografyası hazırlanmış ve bu bibliyografya eserin 12. cildinde yayınlanmıştır (s.277-702). Ayrıca, Osmanlı Araştırmaları Veri tabanı İnternet'e de konulmuştur (Buna Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü Web Sayfasından ulaşılmaktadır). Daha sonra derleme ve yükleme çalışmalarına devam edilmiş olup Haziran 2001 tarihi itibarıyla yüklenen veri miktarı 30 bine ulaşmıştır. Yeni haliyle İnternet'teki Web sayfası da güncelleştirilecektir. Bu araştırma dinamik bir çalışmadır, dolayısıyla sürekli devam edecektir.

¹⁰⁶ Bir önceki dipnotunda da belirttiğim gibi bu veri tabanı şimdi İnternet'ten sorgulanabilmektedir.

Şimdi söz konusu veri bankasını sorgulayarak sonuçlarını değerlendirmeye; daha sonra da bu ilk değerlendirmelere göre, soruşturmayı diğer boyutları itibarıyla derinleştirmeye çalışacağız.

*

Grafik: 1'de, **tez, kitap ve makale**lerin konularına göre genel bir karşılaştırılması, Grafik: 2, 3 ve 4'te ise bunlardan her birinin yüzdeleri görülmektedir.

Bu grafiklerde ilk dikkati çeken hususlardan birisi, **makalelerin** konularının ilk üç sırasını, % 16'luk bir oranla *uluslararası ilişkiler*'in, % 15'lik bir oranla *Osmanlı tarihinin kaynakları*'nın ve % 14'lük bir oranla da *insan ve toplum*'un teşkil etmesidir. Burada *uluslararası ilişkiler* ifadesiyle, Osmanlı Devleti'nin diğer ülke ve bölgelerle olan siyasî, askerî, iktisadî ve kültürel ilişkileri kastedilmektedir. *Toplum* ve *İnsan* kategorisine ise sadece toplum tarihi kategorisine girebilecek çalışmalar değil, kişiler hakkında gerçekleştirilmiş araştırmalar ve yayınlar da dahil edilmiştir. Bunların arasında % 9'luk paylarla *mahallî tarihler* ve *yönetim* yer almaktadır. *İktisat tarihi* (% 7), *sanat* (% 6), *kronolojik araştırmalar* (% 6) ve *eğitim ve bilim* (% 4) ile alakalı konularda da, daha düşük nispetlerde olmakla birlikte, kısmî bir yoğunlaşma gözleniyor.

Grafik: 2 tetkik edildiği zaman, Türkiye'de **kitap** olarak yayımlanan Osmanlı Tarihi araştırmalarının ilk sırasına, makalelerde olduğu gibi, yine *uluslararası ilişkiler* ile ilgili çalışmaların yerleştiği anlaşılmaktadır. Ne var ki, bu sefer nispet makalelere göre çok daha yükselmiş ve % 29'a ulaşmıştır. Bu durum, Türkiye'de tarihçilerin Osmanlıların diğer devletlerle olan genelde askerî, siyasî ve iktisadî ilişkilerine diğer konulara nazaran çok daha fazla alâka gösterdiklerinin işaretidir. Kitaplar bazında bu alâkanın, birden bire düşerek % 13'lük bir oranla *insan ve toplum* ile ilgili konulara yöneldiğini görüyoruz. Bunu % 10'luk payla *kaynaklar*, % 7'lik paylarla *yönetim* ile ilgili konular ve *mahallî tarihler* ve % 6'lık paylarla da *sanat ve olaylar tarihi* takip etmektedir. *Din*, *düşünce tarihi*, *eğitim*, *bilim* ve benzeri konularda yapılan araştırmaların son derece düşük olduğu anlaşıyor.

Üniversitelerde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin konu dağılımı (bkz., Grafik: 4) daha dengeli gözüküyor. İlgi çekici bir husus burada *sanat*'ın birinci sıraya yükselmesidir (%14). Bunu % 12'lik bir nispetle *yönetim* ve % 11'lik bir nispetle de *uluslararası ilişkiler*, *insan ve toplum* ve *mahallî tarih* takip ediyor. Kaynaklar ile ilgili çalışmaların da özel bir yeri olduğu (% 9); geriye kalan % 31'lik payın ise, dil, din, hukuk, iktisat, modernleşme, sosyal kurumlar ve buna benzer konular arasında dağıldığı anlaşıyor.

*

Yukarıda bahsettiğimiz makaleler, çok çeşitli dergilerde yayınlanmışlardır. Bunlardan bir kısmı *akademik* ve *ilmî* dergilerdir, bir kısmı da tarihî bilgiyi geniş

kitlelere ulaştırmak için yayımlanan *popüler* dergilerdir. Daha az miktarda da bazı meslek kuruluşlarının çıkardıkları ve kendileriyle alâkalı konuların Osmanlılar dönemindeki durumlarını araştırıp işledikleri *meslekî* dergiler vardır. Veri bankasına yüklediğimiz makalelerin % 65'i ilmi, % 26'sı popüler ve % 9'u da meslekî dergilerde yayımlanmıştır. Şüphesiz bu ayrımı yaparken popüler veya meslekî dergilerde yayımlanan bütün makalelerin gayriilmî olduğunu söylemek istemiyoruz. Gerçekten bazı popüler dergilerde ilmi makalelerin yayınlandığını, bazan da bunun tam tersi olabildiğini de biliyoruz. Ancak bütün makalelerin muhteva tahlillerinden hareketle tasniflerine gitmenin de şu an için mümkün olmadığını, bu işin ayrı çalışmalar gerektirdiğini de belirtmemiz icap ediyor.

Bu üç dergi kategorisinden her birindeki konu dağılımları, Grafik: 5, 6, 7 ve 8'de gösterilmiştir. Bunlar tetkik edildiğinde, ilmi makalelerin kaynaklar (% 20), uluslararası ilişkiler (% 16), insan ve toplum (% 13), mahallî tarih (% 9) ve yönetim (% 8) konularında yoğunlaştığı; popüler makalelerde ise insan ve toplumun ilk sırada (% 19) yer aldığı, bunu uluslararası ilişkilerin (% 12), mahallî tarih (% 11), kaynaklar (% 9), yönetim (%8) ve sanat (% 7) ile ilgili yazıların takip ettiği görülmektedir.

Meslekî dergilerde yayımlanan makalelerin dağılımında ise durum tamamen değişmekte, *uluslararası ilişkiler* (% 21) birinci sıraya yerleşirken, bunu *yönetim* (% 15), *iktisat tarihi* (% 13), *insan ve toplum* (% 10), *olaylar tarihi* (% 8), *mahallî tarih* (% 7) ve *kaynaklar* (% 7) takip etmektedir.

Bu araştırmada, yukarıda da belirtildiği üzere, *uluslararası ilişkiler* ifadesiyle, Osmanlı Devleti'nin bütün ülke, devlet ya da milletlerle siyasî, iktisadî ve kültürel ilişkileri kastedilmektedir. Kısacası, bu kategorideki araştırmalar siyasî tarih alanına girmektedir. Bu da Türkiye'deki Osmanlı tarihi araştırmalarının daha ziyade siyasî tarih alanında gerçekleştirildiği, ancak 70'li yıllardan sonra üniversitelerde yapılan akademik çalışmalarda siyasî tarihten çok sanat, insan ve toplum, yönetim, mahallî tarih ve kaynaklar üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır ki, bu tespit Türkiye'de tarih anlayışındaki siyasî tarihten sosyal ve kültürel tarihe geçiş sürecinin bir delili olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, insan ve toplum kategorisindeki araştırmaların yoğunluğunu, bahsettiğimiz bu anlayış değişikliğinin kökleştiği ve gerçekten toplum tarihi araştırmalarının büyük bir hamle gösterdiği tarzında yorumlamamız mümkün değildir. Zira, bu kategori içinde, bilindiği anlamda toplum tarihi çalışmaları olduğu gibi, *insan* unsurundan dolayı biyografik çalışmalar da bu kategoride toplanmıştır. Buradaki yoğunluğun temel sebebi budur.

Makalelerin büyük bir çoğunluğu yurt içinde yayınlanmıştır (bkz. Grafik: 9). Yurt dışında yayınlananlar, genellikle sırasıyla kaynaklar, insan ve toplum, mahallî tarih, uluslararası ilişkiler ve dil ve edebiyat konularındadır.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yapılan Osmanlı araştırmalarıyla ilgili kitapların % 97'sinin, makalelerin % 94'ünün ve tezlerin ise % 98'inin dili Türkçe'dir (Bkz. Grafik: 10-13). Yayınların ikinci dili, makalelerde % 4, kitap ve tezlerde % 2 oranıyla İngilizcedir. Kitap ve makalelerde, % 1 civarında Fransızca ve Almanca kullanılmıştır. Arapça, Farsça, İspanyolca, İtalyanca, Japonca, Macarca ve Sırpça yayınlar da yapılmıştır ama, bunların nispeti % 1'in çok altında kalmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde gerçekleştirilen Osmanlı araştırmalarının, **yayın sayıları**na göre zaman içindeki gelişimi de oldukça dikkat çekici bir seyir takip etmektedir. Bu açıdan kitap, makale ve tez bazında yapılan bir sorgulamanın sonuçları, Grafik: 14'te gösterilmiştir. Bu eğri, Türkiye'de Osmanlı araştırmalarına ilginin genel anlamda günden güne arttığına delalet ediyor.

Şimdi biraz ayrıntıları gözden geçirelim. Osmanlı araştırmalarında 1936'dan itibaren yükselmeye başlayan yayın sayısı, 1940-1944 arasında makalelerde, 1941-44 arasında ise kitaplarda yükselme kaydediyor. Makalelerde 1947'ye, kitaplarda ise 1950'ye kadar bir düşüş yaşanıyor. Makale sayısında 1950'den sonra bir fırlama, 1950'de yükselmeye başlayan kitap sayısında ise, 1953'ten itibaren bir fırlama, fakat 1954'te her ikisinde de bir düşüş gözleniyor. 1955-1962 yılları arasında, kitaplarda istikrarlı bir durgunluk, makalelerde ise artmayan fakat inişli çıkışlı bir seyir takip ediyor.

1948 yılında kendini belli etmeye başlayan tezler 1968-1985 arasında biraz yoğunlaşıyor; 1983'ten itibaren on yıl boyunca hızlı bir artış trendi izliyor. 1993-1994'teki ani düşüşten sonra yaşanan duraklama 1997'de tekrar düşüşe geçiyor.

Osmanlı araştırmalarıyla ilgili yayın sayılarındaki bu değişimleri acaba nasıl izah edebiliriz?

1962 yılına kadarki dalgalanmalarda, ülkedeki siyasî gelişmeler yüzünden tarihe ve özellikle de Osmanlıya bakış tarzındaki zihniyet değişimlerinin rolü olduğu ileri sürülebilir. Ancak konuyu tek faktörle izah etmek de mümkün değildir. Zira İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye'de, matematik, fizik ve kimya yayınlarında da düşüş olduğunu, sonra yükseldiğini, 1955'lerde ise bir duraklama yaşandığını biliyoruz¹⁰⁷.

Daha önce belirtildiği üzere aynı yıllarda benzer eğilimler Osmanlı araştırmalarıyla ilgili yayınlarda da gözleniyor. Öyleyse, Osmanlı tarihiyle ilgili yayınların da savaştan etkilenmiş olduğu söylenebilir.

Fen bilimleri ile ilgili yayın sayılarında 1955'lerdeki duraklama, Osmanlı araştırmalarında da yaşanıyor. Bu duraklamanın sebebi, 1955'lerde Türkiye'de yaşanan

¹⁰⁷ Erdal İnönü, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilime Toplu Bir Bakış Ve Gelecek Hakkında Beklentiler", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında TÜBA Konferansları I*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Ankara, 1999, s.27.

enflasyon olabilir. Çünkü bu dönemde üniversitelerde çalışma ortamı zayıflamış, öğretim üyeleri üniversite dışında ek iş yapmak zorunda kalmışlardı¹⁰⁸.

Grafik: 14'ü incelemeye devam edecek olursak, 1962'lerden 1977'lere kadar, hem kitap hem de makale sayılarının, inişli çıkışlı, bazan birbirine ters istikamette, fakat genelde hep artış yönünde, bir seyir takip ettiği anlaşıyor.

1980-1986 yılları arasında, kitaplarda 1977'lerde gerçekleşen bir düşüşün arkasından, makalelerde ise bütün dönem boyunca inişli çıkışlı bir duraklama devresi yaşanıyor. Yapılan araştırmalar aynı dönemde, bütün fen bilimleri ile ilgili yayınlarda da bir duraklama olduğunu ortaya koyuyor. Büyük bir ihtimale, E.İnönü'nün de belirttiği üzere, 1980 öncesi anarşi olaylarının üniversite üzerindeki etkisi, bu genel duraklamanın sebebi olarak düşünülebilir¹⁰⁹.

1986'dan sonra kitap yayınlarında inişli çıkışlı bir duraklama gözlenirken, tez ve makale sayılarında bir patlama yaşanıyor. 1997'lerden itibaren ise hepsinde bir düşüş kendini gösteriyor. Bu dönemde yüksek lisans ve doktora tezlerindeki artışın sebebini Yüksek Öğretim Kurulu'nun kurulmasından sonraki yeni düzenlemelere, üniversite sayılarındaki artışlara bağlamak mümkündür. Kadrolara yeni araştırma görevlileri atanmasının ve lisansüstü öğretim için açılan Enstitülerde üniversite dışından yüksek lisans ve doktora yapma imkanlarının sağlanmasının, tez sayılarındaki artışın asıl sebebini teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Makale sayılarındaki patlama derecesindeki artışı ise, üniversitelerdeki akademik yükseltmelerde, doçentlik tezinin kaldırılmasına, doçent ve profesör adaylarından makale olarak yayınlanmış araştırmalar istenmesine bağlamak mümkündür. Nitekim kadrolar dolduktan sonra, makale ve tez sayılarında ani bir düşüşe geçildiği de gözden kaçmamaktadır.

Bu Grafik (14) bize, kültürel ortam kadar siyasî iradenin ve ekonomik gelişmelerin bir ülkenin araştırma performansındaki rolünü de açıkça göstermektedir. Eğer siyasî irâde, Gayrı Safi Milli Hasıla (GSMH)'dan AR-GE'ye daha fazla pay ayırır ve bu alanda daha fazla iş gücü istihdam ederse, araştırma ve yayınların sayısı da artmaktadır.

Nitekim, yapılan hesaplara göre, Türkiye'de AR-GE harcamalarının GSMH içindeki payının 1990'a kadar %03 civarında seyrettiğini; 1991'de %05.3'e çıktığını; sonra 1994'e kadar tedricî olarak %03.6'ya kadar düştüğünü; 1996'da ise tekrar %04.5'e yükseldiğini biliyoruz. Bu paydaki artışla daha önce bahsettiğimiz araştırma sayılarındaki artış aynı döneme rastlamaktadır. Burada yeni üniversitelerle birlikte AR-GE'de çalışanların sayısında da artış olduğunu hatırlamamız gerek-

¹⁰⁸ E. İnönü, a.g.m., s. 27.

¹⁰⁹ E. İnönü, a.g.m., s. 35.

tedir. Gerçekten, 1990-1996 döneminde Türkiye'de onbin işgücüne düşen AR-GE personeli sayısı, 6.7'den 9.7'ye yükselmiştir.

Uluslararası bir karşılaştırma yapılacak olursa, GSMH'dan AR-GE'ye ayrılan pay açısından olduğu kadar, AR-GE'de istihdam edilen insan gücü açısından da Türkiye'nin durumu gelişmiş ülkelere göre oldukça geridedir. Bu ülkelerde GSMH'dan AR-GE'ye ayrılan pay, % 1 - % 3 arasında değişmektedir. İktisaden 1000 faal nüfus başına düşen AR-GE personeli ise, 1996 yılında Türkiye'de 1 iken, İspanya'da 5.4, Güney Kore'de 9.5, Japonya'da 13.3'tür. Tabii söz konusu oranların değişmesinde özel sektörün AR-GE'ye yaptığı katkının rolü de son derece önemlidir. Türkiye'de özel kesimin toplam AR-GE harcamalarına yaptığı katkının payı 1990'da % 20 iken 1996'da % 26'ya çıkmıştır. Araştırmaların çoğunu özel şirketlerin gerçekleştirdiği ABD'de bu pay, % 74 civarındadır. Bugün birçok ülkede AR-GE harcamalarında özel sektör devleti geçmiştir. Türkiye bu eğilimi geriden takip etmektedir.

Toplumların araştırmaya verdikleri önemden, araştırma anlayışlarından¹¹⁰ ve ülkelerinde araştırma ortamı yaratma yolundaki tavırlarından kaynaklanan bu durum, elbette "kollektif yaratma" istikametinde faaliyet gösterecek kurumların teşekkülünü, diğer bir ifadeyle, araştırmaların **kurumsallaşmasını** da etkilemektedir.

*

Cumhuriyet dönemi Osmanlı Araştırmaları Bibliyografyası'nı oluşturmak üzere ilgili kuruluşlara gönderdiğimiz mektuba gelen cevaplardan, Türkiye'de tarih araştırmalarının hâlâ tam olarak kurumsallaşmadığı, genelde münferit çalışmalar şeklinde yürütüldüğü anlaşılmakla birlikte, son yıllarda bazı müstakil kuruluşlarda ya da bazı üniversitelerin ilgili bölümlerinde bu yönde gelişmeler olduğu da dikkati çekmektedir.

Bilindiği üzere, daha Osmanlılar döneminde Türkiye'de tarih araştırmaları alanında ilk kurumsallaşma adımı atılmış, Osmanlı tarihiyle ilgili ilmî araştırmalar yapmak üzere 1909'da **Tarih-i Osmanî Encümeni** (1927'de adı Türk Tarih Encümeni) adıyla bir kurul oluşturulmuştur¹¹¹. *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*¹¹²ni çıkaran bu kurul üyeleri münferit birçok araştırma yapmışlarsa da

¹¹⁰ Krş., E.İnönü, a.g.m., s.44-47.

¹¹¹ Encümen'in başkanı, Abdurrahman Şeref, daimi üyeleri ise Ahmet Refik (Altınay), Ahmet Tevhid (Bilge), Ahmet Midhat, İskender Yakup Hoçi, Efdaleddin (Tekiner), Diran Kelekyan, Ali Seydi, Necip Asım (Yazıksız), Zühdi, Karolidi ve Mehmed Arif Beylerdi. Merkezi Bab-ı Ali'deki Sadrazamlık da-iresi içinde idi.

¹¹² *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* (1925'ten sonra Türk Tarihi Encümeni Mecmuası), aynı addaki encümenin çıkarttığı iki aylık dergidir. 1914-1918 arasında aksamadan yayımlandı. Daha sonra yayını zaman zaman kesintiye uğradı. Son bir kaç sayısı gecikmeli olarak bir arada yayımlandı. Encümenin adının değişmesi üzerine 78.1 sayısı *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* adıyla çıktı. 1928 'deki Arap harfli son sayısından sonra (96.19) 1929-31 arasında Latin harfleriyle beş sayı daha çıktı.

Encümenin yerini Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (daha sonra Türk Tarih Kurumu)'nin almasından sonra 1931'de 101. sayıyla yayımı sona erdi.

ortak bir Osmanlı Tarihi'nin yazımını gerçekleştiremeden, 1931'de **Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti**'nin, daha sonraki adıyla **Türk Tarih Kurumu**'nun kurulmasıyla, ömrünü tamamlamıştır.

Türk Tarih Kurumu, kuruluşundan beri oldukça düzenli bir şekilde *Belleten* ve *Belgeler* adlı dergileri yayımlamış, On üçüncüsünü gerçekleştirmekte olduğumuz Türk Tarih Kongrelerini düzenlemiş ve gerçekten tarihin çeşitli alanlarıyla ve bu arada Osmanlı araştırmalarıyla ilgili yüzlerce kitap da neşretmiştir. Bununla birlikte, Türk Tarih Kurumu'nun da, kuruluş yıllarındaki bir tarih tezi oluşturma çabaları dışında, son yıllara gelinceye kadar, "kolektif bir yaratma" ortamı oluşturarak *kurumsal araştırma* yapan bir merkez hâline geldiğini söylemek pek mümkün değildir. Ancak son yıllarda bu kurumda bir takım projeler çerçevesinde kolektif araştırmalara başlandığını ve böylece bilgi üretiminde kurumsallaşma istikametinde yeni bir yapılanmaya doğru gidildiğini söylememiz mümkündür.

Bu projelere bir örnek vermek gerekirse, *Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi (TÜSOKTAR)* Projesini zikredebiliriz. Türk toplumunu ve kültürünü tarihî derinliği ve gerçekliği içinde ve bugüne bağlantılarıyla anlama gayesiyle hazırlanan bu proje çerçevesinde,

- Muhtelif ekipler Türkiye'yi baştan başa taramak suretiyle *Türkiye'nin Yer Üstü Kültür Varlıkları Envanterini* hazırlamakta;

-İkinci bir ekip, XVI. yüzyıldan bu yana ilgili arşiv dokümanlarından hareketle Türkiye'nin yerleşik halk ve konar-göçer aşiretler bazında nüfus yapısını, bu yapının değişim süreçlerini ve günümüz Türk toplum yapısıyla ilişkilerini çözümlemeye çalışmakta,

-Diğer bir grup, Türkiye'nin değişik özelliklerini temsil ettiğine inanılan ve örnek olarak seçilen on yöresindeki toplum hayatının ilk insan yerleşmesinden günümüze oluşum ve değişim süreçlerini anlamak maksadıyla, arşiv, kütüphâne ve saha araştırmaları sonucunda elde edilen veri koleksiyonlarını bilgisayar ortamına aktarmak ve bunları disiplinler arası bir yaklaşım ve işbirliği içinde sorgulamak suretiyle *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihini Sondaj Metodu* ile araştırmaktadır.

Tarih Kurumu, bu üç çalışma sırasında derlenen, tasnif edilen ve tanımlanan verilerin, prototipi hazırlanmış bulunan, ancak yeni kaynak koleksiyonlarına göre sürekli geliştirilecek olan *ilişkili veri tabanı*'na yüklenmesi suretiyle bir *Türk Toplum ve Kültür Tarihi Bilgi Bankası* oluşturmayı; bu bankadaki verilerin farklı disiplinlere mensup bilim adamlarınca tahlil edilip sorgulanması suretiyle Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel tarihini anlamlandıran terki bî eserler ortaya koymayı ve zaman içinde *Türkiye'nin Toplum ve Kültür Tarihi Atlası*'nı hazırlamayı hedeflemektedir. Proje ürünlerini vermeye başlamıştır.

Üniversitelerin bazı tarih bölümlerinde de aynı istikamette gelişmeler gözlenmektedir. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü**, Türk Tarih Kurumu'nun yukarıda bahsettiğimiz projelerinde aktif bir rol oynamakta ve bir kısım yüksek lisans ve doktora öğrencilerini Türkiye tarihinin özellikle Osmanlı sosyal ve kültürel tarihinin temel problemlerinin tahliline, bilgi teknolojisinin son imkanlarından da yararlanmak suretiyle katkıda bulunacak ortak çalışmalara yönlendirmektedir. Bu çalışmaların mahiyeti Ek: 9'daki raporda geniş bir biçimde anlatılmıştır.

Fırat, Erciyes ve Cumhuriyet Üniversitelerinin tarih bölümlerinde de kolektif bilgi üretme yönünde kurumsallaşma faaliyetleri görülmektedir.

1980'de kurulan **Fırat Tarih Bölümü**, çalışmalarını birinci derecede Elazığ, bütün Doğu Anadolu ve Orta Doğu üzerine teksif etmiş bulunmaktadır. Bölümde *Ma'muratü'l-Aziz Vilayet Salnameleri*, bölgeyle ilgili gazeteler, yine bölgeyle ilgili *Şer'îye Sicilleri*, *Tahrir Defterleri*, *Mühimme Defterleri* ve diğer bazı arşiv belgelerinin suretlerini ihtiva eden bir arşiv oluşturulmuştur. Bu arşivden hareketle bölgenin tarihine ait kaynaklar yüksek lisans tezleri çerçevesinde yayına hazırlanmakta ve doktora tezleri çerçevesinde de bölgenin tarihi bütün yönleriyle incelenip sorgulanmaya çalışılmaktadır. Araştırmalarını bulundukları bölgeden başlayarak çevreye doğru yaygınlaştırmak isteyen Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü, bu amaçla 1999 yılında **Orta Doğu Araştırmaları Merkezi** adıyla yeni bir birim de kurmuştur¹¹³.

Erciyes Üniversitesi Tarih Bölümü elemanlarınca yönetilen ve çalıştırılan **Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi (KAYTAM)** de, Fırat'takine benzer bir kurumsallaşmanın nüvesini teşkil ediyor gibidir. Yöreyle ait kadı sicillerinin suretleri temin edilerek KAYTAM'da zengin bir arşiv oluşturulmuştur. Özellikle bu arşivdeki malzemelere dayanarak yörenin tarihi araştırılmakta ve elde edilen sonuçlar iki yılda bir düzenlenen *Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu*'nda tartışılmaktadır. Bu toplantılardan ilk ikisinin bildirileri kitaplaştırılmıştır.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tarih Bölümü mensuplarının da, araştırmalarını bilinçli bir şekilde genellikle Sivas ve yöresi üzerinde yoğunlaştırdıkları, böylece mahallî tarih araştırmaları noktasında uzmanlaşıp kurumsallaşma yolunda oldukları gözlenmektedir.

Bahsettiğimiz bu bölümler, **İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin Tarih bölümleri** ne nazaran çok yeni kuruluşlardır. Hiç şüphesiz bu iki üniversite Türkiye'de genel tarih araştırmalarında olduğu kadar Osmanlı tarihi araştırmalarında da öncü kuruluşlardır ve buralarda görev yapmış ve yapmakta olan öğretim üyeleri Osmanlı tarihi araştırmalarına şahsî çalışmalarlarıyla son derece önemli katkılarda bulunmuş-

¹¹³ Bölümün genel durumunu anlatan bir rapor için bkz. Ek: 10.

lardır. Özellikle, **Köprülü, Barkan ve İncalcık**'ın bu üniversitelerde oluşturdukları ilmi atmosferi vurgulamak gerekmektedir.

Bu çerçevede, İstanbul Üniversitesi'nin, Osmanlı tarihi araştırmalarındaki "kollektif yaratma" faaliyetleri açısından, üzerinde durulması icap eden iki olgu vardır. Bunlardan birisi, Ömer Lütfi Barkan'ın bu üniversitede, 1950 yılında **Türk İktisat Tarihi Enstitüsü**'nü kurması, şahsı ve bu enstitü etrafında Türk iktisat tarihi araştırmalarını kurumsallaştırmasıdır. Gerçekten Barkan ve 23 yıl müdürlüğünü yaptığı bu Enstitü'nün, Türkiye'de iktisat tarihi biliminin kurulmasında, yurt içinde ve dışında Osmanlı iktisat tarihine ilginin artmasında kurumsal bir rol oynamış olduğunu söylememiz mümkündür¹¹⁴.

Diğer bir olgu ise, İstanbul ve Ankara Üniversitesi tarih bölümlerinin, M.E.B.'nin kurduğu bir komisyon tarafından Avrupa'da çıkan orijinalinden hareketle Türkiye'de Türkçe olarak, tercüme, tamamlama ve te'lif şeklinde geliştirilerek hazırlanan **İslam Ansiklopedisi**'ne ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından çıkarılan **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**'ne madde yazarak yoğun bir şekilde katkıda bulunmuş olmaları hadisesidir. Bunu kurumsal bir faaliyet olarak değerlendirmemiz mümkündür. Yine İ.Ü.Edebiyat fakültesindeki **Tarih Araştırma Merkezi**'nce Mübahat Küçükoglu'nun yönetiminde gerçekleştirilen **Seminerleri** de kurumsal araştırmalar kapsamında görmek gerekir.

Ansiklopediler, onu çıkaran toplumların kültür birikimlerini yansıtan ayna mesabesindedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı **İslam Ansiklopedisi**¹¹⁵, yukarıda da belirtildiği gibi, Avrupa'nın planlayıp hazırladığı, Türklerin bir takım katkılarla geliştirdiği bir eserdir. Türk toplumunun ortak yaratma kabiliyetinin ortaya koyması gereken bir Ansiklopediye ihtiyaç vardı. İşte bu ihtiyacı karşılamak üzere, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından 1983 yılında İstanbul'da kurulmuş olan **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** müessesesi, beş yıllık bir hazırlık döneminden sonra 1988'den itibaren **Ansiklopedi**'nin neşrine başlamıştır. Nisan 1993 tarihinde yapılan yeni bir düzenlemeyle ansiklopedi teşkilatı, tüm birim ve personeliyle birlikte **İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)**'ne devredilmiş, bu itibarla, ansiklopedinin neşriyle ilgili çalışmalar da artık İSAM tarafından yürütülür olmuştur. 22 cildi yayınlanmış bulunan Ansiklopedi'nin toplam 35 cildi bulacağı tahmin edilmektedir. Tefsir, hadis, fıkıh, kelam ve mezhepler tarihi, tasavvuf, İslam tarihi ve medeniyeti, dinler tarihi, İslam düşünce ve ahlakı, Arap dili ve edebiyatı, Fars dili ve edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı, İslam ülkeleri ve coğrafyaları, ilimler

¹¹⁴ Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de iktisat tarihi çalışmaları için bkz. Murat Çizakça ve Şevket Pamuk, "İktisat Tarihi", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim 'Sosyal Bilimler'*, TÜBA Yayını, Ankara, 1997, s.19-34.

¹¹⁵ **İslam Ansiklopedisi**'nde çıkan maddeler için bkz. Vâhid Çabuk, **İslam Ansiklopedisi İndeksi**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1994, 502 s. Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda alfabetik sıraya göre maddeler, yazarı, cilt ve sayfası verilmektedir; ikinci kısımda ise müelliflerin soyadlarına göre tasnifi ve ciltlere göre yazdıkları maddeler sıralanmaktadır.

tarihi ve İslâm sanatları (mimarî, musikî, hat, tezhip, vs.) alanlarında yaklaşık 20.000 maddeyi ihtiva edecek olan ve % 87'si itibariyle yerli yazarlarca kaleme alınan *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, bu özelliği ile kendi sahasında dünyanın en kapsamlı eseri olmaya adaydır. İSAM söz konusu ansiklopediyi çıkarmak üzere kurduğu kütüphanesi ve dokümantasyon merkeziyle ve bünyesinde biraraya getirdiği ikiyüze yakın uzman araştırmacısıyla, Osmanlı Tarihi araştırmalarının da kurumsal bir alt yapısını oluşturmaktadır¹¹⁶.

Osmanlı Araştırmaları konusunda üniversitelerden bize gelen yazılardan anlaşıldığı üzere, **Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü**, ekip çalışmaları sayesinde Osmanlı Sanatı araştırmalarına yaptıkları katkılarla dikkat çekmektedir. Bölüm elemanlarından oluşan ekiplerle, *Bursa ve Çevresindeki Vakıf Abideler ve Eski Eserler* tespit edilerek bunların planları yapılmış¹¹⁷; GAP İdaresi Başkanlığı adına, *Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rumkale'nin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Belgelenmesi Projesi* gerçekleştirilmiştir. Tespit edilen eserlerden 57'si Osmanlı dönemine ait cami, mescid, han, hamam, türbe ve konutlardan oluşmaktadır. Bölümün diğer projeleri arasında, *Kapadokya Bölgesi'nde, Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Hristiyan Mimari Yapıtları; Türkiye Dışındaki Osmanlı Mimari Yapıtları; Mersin Evleri; Şehname-i Firdevsi Tercümeleri ve Osmanlı Resim Sanatı* ve benzeri çalışmalar vardır. Dünyadaki bütün Osmanlı padişah portrelerini ikonografya açısından ayrıntılı bir kitap çerçevesinde inceleyen *Osmanlı Padişah Portreleri Projesi*, bölüm elemanlarının da katıldığı uluslararası bir ekip tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bölüm öğretim üyeleri, Osmanlı sanatı üzerindeki özgün çalışmalarını, Osmanlıların coğrafi ve tarihî şartları ve Osmanlı Sanatı çerçevesinin oluşturduğu bütünsellik içinde ele almaktadırlar¹¹⁸.

Ankara, Selçuk ve Marmara Üniversitelerinin Hukuk Fakültelerinin Osmanlı Hukuk Tarihi araştırmalarına ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Marmara Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinin, Osmanlı Hukuk Tarihi araştırmalarına ortak bir espriyle eğildikleri, Osmanlı hukukunda aile, nikah, boşanma, din ve vicdan hürriyeti, Türk hukukunda laikleşme, Ahmet Cevdet Paşa, Mecelle, Osmanlı şirket kültürü, para vakfı, kardeş katli, kilise ve havraların Osmanlı hukukundaki yeri,

¹¹⁶ 20.Yılında Türkiye Diyanet Vakfı, TDV Yayını, Ankara, 1995, s.26-29.

¹¹⁷ A.Durukan, S.Y.Ötügen, H.Acun, S.Pekak, *Bursa ve Çevresi: Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, IV, Ankara, VGM Yayınları, 1996.

¹¹⁸ Ferdi çalışmalar niteliğinde olmakla birlikte Bazı Mimarlık Fakültelerinin de Osmanlı Tarihi araştırmalarına eğilmeleri dikkat çekicidir. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinden Prof.Dr.Sevgi Aktüre'nin çalışmaları buna örnek gösterilebilir: Aktüre, 19. yy. Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi (1978, 1981, 1987) adlı kitabında, Ankara, Tokat ve Afyon Kentlerinin 17.yy. başından 19.yy. sonuna kadarki mekansal yapı değişimini incelemektedir. Ayrıca Çorum ve Muğla kentlerinin 19.yy.'daki ve Ankara'nın Osmanlı dönemine ait çeşitli yüzyıllarındaki mekansal yapı değişimi üzerinde de araştırmalar ve yayınlar yapmıştır.

temyiz ve istinaf ve benzeri konularda, arşiv kaynaklarına özellikle de Şeriye Sicillerine dayalı araştırmalar gerçekleştirmişlerdir ki, bu faaliyetler, burada Osmanlı Hukuk Tarihi araştırmalarında bir kurumsallaşmaya doğru gidildiği intibainı uyandırmaktadır.

Tarih sosyolojiden sosyoloji de tarihten ayrılamaz. Ne tarihe dayanmayan bir sosyoloji ve ne de sosyolojiye açılmayan bir tarih, olgularını açıklamakta başarıya ulaşabilir. Osmanlı toplumu çağdaş Türk toplumunun altıyüz yıllık tarihî arka planını oluşturmaktadır. Bu sebeple Türk üniversitelerindeki sosyoloji bölümlerinin Osmanlı tarihiyle yakından ilgilenmesi, Osmanlı coğrafyası üzerinde yaşayan beşerî unsurların sosyolojik analizlerini yapması gerekmektedir.

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün, Ziya Gökalp'in Darülfünun'da bu bölümün nüvesini teşkil eden sosyoloji kürsüsünü kurmasından itibaren (1914), Osmanlı tarihiyle ilgilendiği, Bölüm elemanlarının¹¹⁹ çalışmalarında Osmanlılara Türk toplumunun Anadolu'daki serüveninin sürekliliği noktai nazarından yer verdikleri doğru ise de, Bölümün bu konuyla ilgili esas çalışmaları 1970'lerle birlikte başlamıştır. Gerçekten Baykan Sezer'in Osmanlı toplumunu ve kültürünü dünya tarihi içinde anlamaya elverişli bir çerçeve çizen araştırma ve yayınları¹²⁰, bilhassa Bölüm'deki Türk Toplum Tarihi seminerleri ve benzeri diğer çalışmalar, Osmanlı toplumunun sosyolojik analizlerini yapacak uygun bir araştırma ortamı oluşturmaya başladığının işaretlerini vermektedir.¹²¹

Diğer Sosyoloji bölümlerinde Osmanlı Araştırmaları maalesef ferdî bir iki çalışmanın dışına çıkamamıştır¹²². Sosyoloji bölümü başkanlarından birinin, "...Sosyoloji ile Tarih'in iç içeliği konusundaki kanaatimize rağmen sizin araştırma-

¹¹⁹ Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nureddin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, vs.

¹²⁰ Osmanlı'nın Batıcılığı, makale 1969; *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, 1988.

¹²¹ Ek- 11 ve ayrıca bkz. İsmail Coşkun, "Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair", *75.Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, İstanbul, 1991, s.13-23.

¹²² Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof.Dr. Figen Berkay'ın doktora tezi, *Yunus Emre'nin Türk Toplumundaki Yeri*'dir. İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde 1967'de hazırlanmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesi ile Osmanlı'yı hazırlayan tarihi sosyal dinamikleri ele almaktadır. Dil ve edebiyat bağlamında dönemi sosyolojik açıdan tahlil eder. Aynı bölüm mensubu Dr. Bedri Merhumu'nun doktora tezi ise yine İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmış olan *Sosyal Dü-şünce Tarihimizde Şinasi* (409 s. 1996) adlı biyografi niteliğinde bir eserdir.

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden Osmanlı Araştırmalarıyla ilgili iki çalışma olduğu bildirilmiştir. Birisi, Prof. Dr. Sabahattin Güllülü'nün 1974'te İstanbul Üniversite-si'nde hazırlanmış doktora tezi olan *Ahi Birlikleri* (İstanbul, Ötüken, 1992)dir. Diğeri ise, Araştırma Gö-revlisi Gülay Aydın'ın, 1994 yılında yaptığı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yönetici Seçkinlerin Toplumsal Kökenleri* adlı yüksek lisans tezidir. Görüldüğü gibi bunların çoğu İstanbul Sosyoloji Bölümü'ne bağlıdır.

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Faruk Kocacık'ın 19.yy.'da gerçekleşen Türk göçleri üzerindeki araştırmalarıyla tarihî sosyolojiye yöneldiği anlaşılmaktadır.

nıza yönelik bir çalışmanın Bölümümüzün ne dününde ne bugününde yapıldığı tespit edilebilmiştir"¹²³ tarzındaki tespiti son derece düşündürücüdür¹²⁴.

*

Üniversitelerin dışında da Osmanlı Tarihi ile ilgili çalışmalar yapan kuruluşlar vardır. Bunlar arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı ve Millî Kütüphane Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı sayılabilir.

Kültür Bakanlığı, Osmanlı Araştırmaları için son derece önemli bir çalışma yürütmektedir. Bu *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu* (TÜYATOK) Projesi'dir. 1978'de Bakanlığın Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyete başlayan, 1979'da İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi'nde şubesi açılan ve 1992 yılından bu yana faaliyetlerini Ankara'da Millî Kütüphane Başkanlığı'nda yürüten TÜYATOK Projesi çerçevesinde, öncelikle Cumhuriyet öncesine ait elyazması eserlerin bibliyografik bilgileri tespit edilerek kataloglar halinde yayımlanmaktadır. Şimdiye kadar yayımlanan 21 katalogda Arapça, Farsça ve Osmanlıca 18.953 eser ya da risalenin bibliyografik tanıtımı yapılmış, 60.000 eserin bibliyografik bilgileri de yayımlanmak üzere tespit edilmiştir. Ayrıca Millî Kütüphane Başkanlığı kendi koleksiyonunda bulunan elyazması eserlerin bibliyografik bilgilerini *Millî Kütüphane Yazmalar Kataloğu* adıyla yayımlamaktadır. Bu diziden, 1666 eseri tanıtan dört cilt çıkmıştır.

Millî Kütüphane Başkanlığı 'nın diğer bir projesi de *Türkiye Basmaları Toplu Kataloğu* (TÜBATOK) 'dur. Arap harfli basma eserlerin bibliyografik tanıtımının yapıldığı bu proje çerçevesinde, şimdiye kadar 14.445 eseri ihtiva eden beş cilt katalog yayımlanmıştır.

Osmanlı olgusunu, Osmanlı coğrafyasında yaşayan insanların düşünce ve duygularını, tarihî tecrübe ve bilgilerini, sosyal yapılarını ve ekonomilerini, hâsılı total tarihlerini anlayabilmek, daha doğrusu, Osmanlı mekanı ve zamanında *olan*'ı kavrayabilmek için arşiv koleksiyonlarının dışında, konularına bakılmaksızın bütün Osmanlı literatürünün de ciddi tahlillerden ve kritiklerden geçirilmesi ve sonuçlarının yayınlanması gerekmektedir.

¹²³ Bu tespitin sahibi olan A.Ü. DTCF Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof.Dr.Nilgün Çelebioğlu'nun konuyla ilgili bir tebliği bulunmaktadır: "1789-1919 yılları arasında Osmanlı'da Politika ve İdeoloji", *200.Yıldönümünde Fransız İhtilâli ve Türkiye Sempozyumu Bildirileri* (15-16 Mayıs 1989), Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya, 1991, s.123-132.

¹²⁴ Yine ferdî çalışmalar olmakla birlikte bazı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde de Osmanlı araştırmalarına ilgi duyulduğu gözlenmektedir. Meselâ Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinden Yard.Doç.Dr.Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, 1997; *Kurtuluş Savaşında Mustafa Kemal ve Vahdettin*, Ankara, 1997 gibi özellikle Yunan arşivlerine dayalı araştırmalar yapmıştır. Yine aynı araştırmacının gayretiyle burada Foça üzerine uluslararası bir sempozyum düzenlenmiştir.

Son yirmi yıl içinde Osmanlı Bilim Tarihi konusunda **İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (İRCİCA)**, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü (1984'te Anabilim Dalı, 1989'da Bölüm) ve Türk Bilim Tarihi Kurumu (kuruluş 1989)'nun faaliyetleri dikkati çekmektedir.

İRCİCA, 1980'de İstanbul'da, İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın milletlerarası bir alt kuruluşu olarak faaliyete başlamıştır. İRCİCA, İstanbul'daki kütüphane, arşiv ve müzelerin İslâm medeniyetinin araştırılıp anlaşılmasında öncelikli ve önemli bir role sahip çok zengin malzemeler ihtiva ettiği için bu şehirde kurulmuştur. Zaten merkezin asıl amaçlarından birisi de, Müslüman milletlerin tarihinin yine aynı milletlerin ilim adamları tarafından yazılması ve böylece kültürlerinin ve medeniyetlerinin kendi eserleriyle bütün dünyaya tanıtılmasının sağlanmasıdır.

İRCİCA, bu çerçevede, Osmanlı Dışı Müslüman Türklerin Tarihi, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Güney Asya İslâm Tarihi, Uzak Doğu İslâm Medeniyeti konularında terkihi eserler hazırlatılarak yayınlamıştır. Burada ayrıca ve aynı anlayışla Batı Afrika ve Doğu Afrika İslâm Medeniyeti konularında da çalışmalar yapılmaktadır. İRCİCA'nın ele aldığı öncelikli konular arasında, Osmanlılarda fen bilimleri, Osmanlı sanatı, Balkanlar'da Osmanlı varlığı yer almaktadır.

İslâm tarihi araştırmalarının Türkiye'de ve özellikle İstanbul'da bulunan müze, kütüphane ve arşiv kaynaklarıyla alâkalı bibliyografyalar ve kataloglar da hazırlayarak araştırmacıların hizmetine sunan İRCİCA'nın çalışmalarının birçoğu Türkçe, İngilizce ve Arapça başta olmak üzere muhtelif dillerde yayınlanmaktadır.

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma (ISAR) Vakfı, bazı konularda İRCİCA'yı desteklemektedir. Bu vakıf, şimdiye kadar, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kıbrıs ve Osmanlı hânedânı ile ilgili dört eser yayınlamıştır.

Türk bilim tarihi üzerinde araştırmalar yapmak, yaygınlaştırmak, teşvik etmek, genel olarak bilim tarihinin, özellikle Türk bilim tarihinin tanınmasını sağlamak amacıyla 1989'da İstanbul'da kurulan **Türk Bilim Tarihi Kurumu (TBTk)** da, çalışmalarının önemli bir kısmını, Türk tarihinin altıyüz yıllık Osmanlı dönemi bilim tarihine hasretmiştir.

Millî ve milletlerarası kuruluşlar ile işbirliği içinde faaliyet gösteren TBTk, İslâm, Türk ve Batı bilimi ve teknolojisi bağlamında, Osmanlı bilim, eğitim ve sağlık kurumları ile bunların ilmî faaliyetlerini ve Osmanlı döneminde Türkiye'ye bilim ve teknoloji transferi problemlerini ele alan sempozyum ve kongreler düzenlemiştir¹²⁵.

Faaliyetlerini Ekmeleddin İhsanoğlu'nun yönlendirdiği bu kuruluşların ana kaynaklardan hareketle ve kapsayıcı bir bakış açısıyla gerçekleştirdikleri çalışmalar

¹²⁵ Bu kurum hakkında bize bilgi gönderen Feza Günergun'a teşekkür ediyoruz. Tamamlayıcı bilgi için bkz. Ek. 12.

sonucunda, klasik dönem Osmanlı biliminin İslâm geleneği içindeki önemi ortaya çıkmış, Osmanlı eserlerinin eskilerin kötü bir kopyası olduğu varsayımının yanlışlığı anlaşılmış, Batı ve Doğu kültürlerinin karşılaşması bağlamında Osmanlı örneğinin önemi vurgulanmıştır. Bu çalışmalar sayesinde *Osmanlı Bilimi* kavramı, dünya literatüründe yer almaya başlamıştır. Nitekim, Liège'de 1997'de toplanan XX.Milletlerarası Bilim Tarihi Kongresi'nde Osmanlı Bilim ve Teknoloji Tarihi Sempozyumu düzenlenmesi bunu açıkça göstermektedir.

Asrın başında Salih Zeki Bey'in bazı Osmanlı bilim adamlarını tanıtıcı ferdi gayretleriyle başlayan Osmanlı Bilim Tarihi araştırmalarına, yukarıda bahsettiğimiz İRCİCA, TBTK ve İÜ Bilim Tarihi Bölümü'nün faaliyetleriyle sağlam bir ortam oluşturulmaya başlandığını, bu temel üzerinde Osmanlı Bilim Tarihi araştırmalarının kurumsallaşarak gelişme eğilimi içine girdiğini söyleyebiliriz. Ancak bu yöndeki başarı hiç şüphesiz kullanılacak imkanların arttırılmasına ve çok sayıda uzmanın devreye sokulmasına bağlıdır.

Osmanlı kültürünü vakıf kültürü diye adlandırmamız mümkündür. Bu kültürün Osmanlı Coğrafyası üzerindeki günümüze kadar ulaşmış olan eserleri **Vakıflar Genel Müdürlüğü** tarafından idare edilmektedir. Bu sebeple Genel Müdürlük, bu kültürün araştırılmasıyla da ilgilenmek zorunda kalmakta ve bu alanda hem kendi elemanlarının meslekî görevleri gereği yaptıkları çalışmalarla hem de 1938 yılından beri çıkarmakta olduğu *Vakıflar Dergisi* ve onaltı yıldan beri her sene gerçekleştirdiği Vakıflar Haftası münasebetiyle düzenlediği Sempozyumlar çerçevesinde Osmanlı Vakıf kültürünün incelenmesi konusunda yönlendirici ve kurumsal bir rol oynamaktadır. Aslında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün daha da ileri giderek, bu kültürü inceleyip anlamak üzere bir Araştırma Enstitüsü kurması¹²⁶ ve burada yeni metodolojiler¹²⁷ geliştirerek vakıf kültürünü sistemli bir şekilde anlamaya ve elde edilen sonuçlara göre yeni vakıf politikaları oluşturmaya çalışması gerekmektedir.

¹²⁶ B. Yedişildiz, "Türk Vakıfları Araştırma Enstitüsü Kurulmalıdır", *I.Vakıf Şûrası (3-5- Aralık 1985) Tebliğler, Tartışmalar ve Komisyon Raporları*, Ankara, 1986, s.104-110.

¹²⁷ B. Yedişildiz, "Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları", *II.Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984) Konuşmalar ve Tebliğler*, Ankara, 1985, s.16-18.

Ek-1

OSMANLI ARAŞTIRMALARI ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASINA VERİ DERLEME
AMACIYLA İLGİLİ KURULUŞLARA GÖNDERİLEN MEKTUP

Ankara, 10.11.1998

Sayın

Türk Tarih Kurumu'nun düzenlemekte olduğu *XIII.Türk Tarih Kongresi*, Osmanlı Devleti'nin Kuruluđu'nun 700. yıldönümü münasebetiyle, 4-8 Ekim 1999 tarihleri arasında toplanacaktır.

Bu kongrenin ana konusu, "*Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Araştırmaları*"dır. Son elli yılda gerçekleştirilen Osmanlı Araştırmalarının genel bir değerlendirmesini yapmak üzere, Kongre Tertip Heyeti tarafından, Osmanlı araştırmaları yürüten her ülkedeki bir Osmanlı tarihçisinden, ülkesindeki son yetmişbeş yıllık Osmanlı araştırmalarını kapsamlı ve derinliğine tahlil eden bir rapor hazırlaması talep edilmiştir. Her biri 50-60 sayfa civarında olacak bu raporlar kongre öncesinde yayımlanacak, Kongrede bunların sadece özetleri tebliğ olarak sunulacaktır.

"Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Osmanlı Araştırmaları" konusundaki rapor tarafımızdan hazırlanacaktır. Bu raporda,

-bir yandan söz konusu alanda araştırma yapan kurumların, düzenlenen Kongre ve Sempozyumların ve yayımlanan dergilerin,

-diğer yandan da, Osmanlı toplumu ve kültürünün herhangi bir yönü üzerinde gerçekleştirilmiş olup, gerek metod ve gerek ele alınan konu bakımından, özgün ve seviyeli ferdî ya da ortak araştırmaların tamamı değerlendirilmeye çalışılacaktır. Öyle umuyoruz ki, bu çalışma, sizlerin de katkılarıyla daha eksiksiz olma şansına sahip olacaktır.

Bundan sonraki Osmanlı araştırmalarına zemin ve hareket noktası teşkil edecek bu kapsamlı çalışmada, kurumunuzun ve kurumunuz mensuplarının tam olarak yerlerini alabilmesi amacıyla, yukarıda belirtilen çerçevede,

-konunun kurumunuzdaki ilgililere duyurulması,

-mevcut elemanlarınızın, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinizin ya da kurumunuz eski mensuplarının son yetmişbeş yılda Osmanlı Araştırmalarına yaptıkları katkıların listelerinin ve ayrıca bu çalışmaların özelliklerini ve orijinal yönlerini vurgulayan kısa değerlendirmelerinin hazırlattırılması,

-ve böylece kurumunuzun son yetmişbeş yılda Osmanlı araştırmalarına yaptığı katkının belirlenmesi hususunda yardımcı olmanızı ve elde edilen sonuçları Şubat

1999 sonuna kadar aşağıdaki adrese ulaştırma lütfunda bulunmanızı istirham ediyoruz. Söz konusu tespit ve değerlendirme çalışmalarına katkıda bulunanların isimleri "Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Araştırmaları" bölümünün baş kısmında liste halinde verilecektir.

İlginiz için şimdiden şükranlarımızı bildirir, çalışmalarınızda başarılar dileğiyle selam ve saygılarımızı sunarız.

Prof.Dr.Bahaeddin YEDİYILDIZ Prof. Dr.Halil İNALCIK

H.Ü.Tarih Bölümü, 06532 Beytepe-Ankara

Tel. (0.312) 235 19 36 E-Posta: yyildiz@eti.cc.hun.edu.tr

Ek-2

MEKTUP GÖNDERİLEN KURULUŞLAR

*BEŞERİ VE SOSYAL BİLİMLER İLE İLGİLİ BÜTÜN FAKÜLTE VE KURUMLAR

-Edebiyat ve Fen-Edebiyat Fakülteleri

1. Dekanlıklar
2. Tarih Bölümleri
3. Sanat Tarihi Bölümleri
4. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri
5. Türkiyat Araştırmaları Enstitüleri
6. Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi (OTAM)
7. Sosyoloji Bölümleri
8. Etnoloji
9. Folklor- Halk Bilimi

-İ.Ü.İktisat Fakültesi

1. Sosyoloji Bölümü
2. İktisat Bölümü

-Hukuk Fakülteleri

-İlahiyat Fakülteleri

*ATATÜRK KÜLTÜR DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU

1. Türk Tarih Kurumu
2. Atatürk Kültür Merkezi
3. Türk Dil Kurumu

*TÜRKİYE EKONOMİK VE TOPLUMSAL TARİH VAKFI

*TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

*OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI

*BELEDİYELERİN KÜLTÜR DAİRELERİ

*KÜLTÜR BAKANLIĞI

*İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKESİ (İSAM)

*İSLAM TARİH SANAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ (IRCICA)

*VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Ek-3

OSMANLI ARAŞTIRMALARI ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI İÇİN VERİ
GÖNDEREN KİŞİLER VE KURULUŞ TEMSİLCİLERİ

AKSOYAK, İ. Hakkı, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

AKTAN, Prof. Dr. Ali, Erciyes Üniversitesi Tarih Bölümü.

AKTÜRE, Prof.Dr. Sevgi, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması.

AKYILMAZ, Doç.Dr. GÜL, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

ARIKAN, Prof.Dr.Zeki, Ege Üniversitesi Tarih Bölümü.

ARSAVA, Prof.Dr. Füsun, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

ARYAL, Alpaslan, Bahkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.

ATALAR, Prof.Dr.Münir, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYDIN, Prof. Dr. Mehmet Akif, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

AYDIN, Prof.Dr.Mehmet, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

BAĞIŞ, Prof.Dr.Ali İhsan, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

BAŞAR, Yard. Doç. Dr. Fahamettin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

BAYRAM, Sadi, Vakıflar Genel Müdürlüğü.

BERBER, Yard. Doç. Dr. Engin, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

BERKAY, Prof.Dr. İüçen, Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

BODUR, Prof.Dr. Hüsnü Ezber, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

BOSTAN, Prof.Dr.İdris.

BOZKURT, Prof. Dr. Gülnihal, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

CEBECİ, Doç. Dr. Suat, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

ÇELEBİ, Prof.Dr. Nilgün, Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümü.

ÇETİN, Prof.Dr. Osman, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

DURA, Prof.Dr. Cihan, Erciyes Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

DURU, Özcan, İstanbul Valiliği Kültür Müdürlüğü.

EMECEN, Prof.Dr. Feridun, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü.

EMRE, Mehmet Akif, Amasya Valiliği.

ERCAN, Prof.Dr. Yavuz, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi.

ERCİLASUN, Prof.Dr.A. Bican, Türk Dil Kurumu Başkanı.

ERKAL, Yard.Doç.Dr.Metin, Atatürk Üniversitesi Ağrı Eğitim Fakültesi.

ERZURUMLUOĞLU, Hasan, Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.

FIĞLALI, Prof.Dr. Ethem Ruhi, Muğla Üniversitesi Rektörü.

GEÇER, Genç Osman.

GEDİK, Ahmet, Bursa Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.

GEDİKLİ, Doç.Dr.Fethi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

GEMALMAZ, Prof.Dr. Efrasiyap, Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü.

GENCER, Prof.Dr. İhsan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

GÖNEN, Dr. Yasemin Saner.

GÜLLÜLÜ, Prof.Dr.Sabahattin, Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

GÜNAY, Vehbi, Ege Üniversitesi Tarih Bölümü.

GÜNDÜZ, Yard.Doç.Dr.Ahmet, Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi.

GÜZEL, Ali Osman, Kültür Bakanlığı.

HATİP, İrfan, Kocaeli İl Kültür Müdürlüğü.

IŞIK, Prof.Dr. Kani, Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü.

İHSANOĞLU, Prof.Dr. Ekmeleddin, IRCICA.

İLGÜREL, Prof.Dr. Mücteba, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

İSEN, Prof.Dr.Mustafa, G.Ü.Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

KARA, Yard.Doç.Dr. Ruhi, Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi.

KARAGÖZ, Dr.Rıza, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARASU, Gür, Edirne Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.

KARPUZ, Prof.Dr.Haşım, Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü.

KOCACIK, Prof.Dr. Faruk, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

KOPRAMAN, Prof.Dr. Kazım Yaşar, Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü.

KÖSTÜKLÜ, Prof.Dr.Nuri, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü.

KÜÇÜK, Prof.Dr.Cevdet, Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü.

KÜÇÜKDAĞ, Doç.Dr. Yusuf, Gaziantep Üniversitesi Tarih Bölümü.

KÜLEKÇİ, Yard.Doç.Dr.Numan, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi.

LEKESİZ, Yard. Doç. Dr. Hulusi, H.Ü.Tarih Bölümü.

MENGİ, Prof.Dr. Mine, Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

MİROĞLU, Prof.Dr.İsmet, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi.

NARİNCİ, Mehmet, Vakıflar Genel Müdürlüğü.

OKÇU, Prof. Dr. Naci, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

ÖNSOY, Prof.Dr. Rifat, H.Ü.Eğitim Fakültesi.

ÖZÇELİK, Doç.Dr.Ayfer, Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü.

ÖZEKEN, Prof.Dr. Hasan, Muğla Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ÖZTÜRK, Prof.Dr. Mustafa, Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü.

PEKER, Prof.Dr. Hüseyin, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

RENDİ, Prof.Dr.Günsel, H.Ü.Sanat Tarihi Bölümü.

SERPER, Prof.Dr.Özer, Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi.

ŞENOL, Bekir Sıtkı, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

ŞİMŞİR, Nahide.

TATLIDİL, Prof.Dr. Rezan, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

TUNA, Prof.Dr. Korkut, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

TURAN, Prof.Dr. Abdulkaki, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

TÜMER, Cem Şems.

TÜRKBAL, Prof.Dr. Aydın, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

ULUDAĞ, Yard.Doç.Dr. Erdoğan, Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

UYANIK, Yard.Doç.Dr. Mevlüt, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi.

ÜNAL, Prof.Dr. Nuri, Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü.

ÜNAL, Prof.Dr.Rahmi Hüseyin, Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü.

ÜNLÜ, Suat.

YALÇINKAYA, Doç.Dr.M.Alaaddin, Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü.

YAVUZ, Prof.Dr.Kerim, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

YAVUZ, Yard.Doç.Dr. Sabri, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi.

YAZICIOĞLU, Prof.Dr.Sait, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

YILDIRIM, Prof.Dr.Dursun, H.Ü.Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

YILMAZ, Dr. Nuran, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

YILMAZ, M.Serhat, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi.

YÜKSEL, Prof.Dr.Hasan, Cumhuriyet Üniversitesi Tarih Bölümü.

Ek-4

**OSMANLI ARAŞTIRMALARI ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI VERİ
DERLEME, TASNİF VE KONTROL EKİBİ**

H. Ü. Tarih Bölümü, 1998-99 Bahar yarıyılında, B.Yediyıldız'ın lisans seviyesinde verdiği *Tarih Yazıcılığı II* ve *Osmanlı Tarihi Semineri* dersleri öğrencileri:

Özlem Karaman, Fatma İlhan, Gülsüm Şimsek, İbrahim Çağlar, Arzu Aydın, Eda İskender, Hüseyin Çadırılı, Cemil Eren, Eser Turunç, Mustafa Tercan, Oğuzhan Alpaslan, Bilal Aslan, Hakan Bacanlı, Ferhat Öztürk, Mehmet Aydın, Esra Sarıkoyuncu, Ayşegül Emreli, Fulya Eroğlu, Züleyha Kabadayı, Ümit Oflaz, Zeki Eraslan, Metin Yüksel, Sait Zübeyir Güleşen, Hacı Hanım Demir, Nagehan Üstündağ, Haşim Durak, Derya Genç, Hülya Keleş, Ayfer Bektaş, Arzu Kubbe, Nafia Bodur, Oğuz Keklikçi, Zeliha Bal, Hülya Akyürek, Züleyha Göle, Mehtap Ermancık, İlknur Doğan, Perihan Salman, Semra Akbulut, Aylin Arıcan, Canan Gül.

Yine B.Yediyıldız'ın yüksek lisans seviyesinde verdiği *Tarih Yazıcılığı* ve R.Acun'un yüksek lisans seviyesinde verdiği *Kolektif Biyografi Çalışmaları ve Bilgisayar* dersleri öğrencileri:

Selda Gökçe, Metin Sungur, Metin Öztürk, Sabahattin Küçük, Yusuf Ziya Sarı, Erkan Dinç.

Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü Uzmanı: Tolga Akkaya.

Ek-5

**OSMANLI ARAŞTIRMALARI
ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI VERİ GİRİŞ EKİBİ**

-H.Ü. Tarih Bölümü Araştırma Görevlileri:

Ahmet Demir, H. Bayram Soy, Resul Ay, Erdal Çetintaş, Fatih Yeşil, Aşkın Koyuncu, Selim Aslantaş, A. Asude Aslantaş, Sayime Durmaz, Mehmet Doğan, Özlem Sert, Halil Çetin,

-H.Ü. Tarih Bölümü *Bilgisayar ve Tarih IV* dersi öğrencileri:

Meral Gülçiçek, Hande Gedizli, Saniye Çolak, Hanife Danışman, Birsan Fidan, Özgür Şen, Özlem Hacıhaliloğlu, Uğur Ünal, Fatih Çağlı.

-H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Araştırma Görevlileri:

Yonca Anzerlioğlu, Yasemin Doğaner, Cahide Sönmez, Halil Şimşek.

-G.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlileri:

Şennur Şener, Emine Erdoğan.

Ek-6

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI KONU TASNİF EKİBİ

Prof. Dr. Halil İnalçık

Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız

H.Ü.Tarih Bölümü'nden:

Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak

Doç. Dr. Fahri Unan

Yard. Doç. Dr. Hulusi Lekesiz

Yard. Doç. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu

Yard. Doç. Dr. Yunus Koç

Yard. Doç. Dr. Mehmet Özden

A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden:

Prof. Dr. Özer Ergenç

H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nden:

Dr. Fatma Acun

Ek-7

CUMHURİYET DÖNEMİ OSMANLI ARAŞTIRMALARI

ANALİTİK BİBLİYOGRAFYASI KONU TASNİFİ

• ASKERİ TARİH

☆ BAHİRİYE

☆ KUMANDA

☆ ORDU (KLASİK)

·Eyalet Askerleri

·Kapıkulu Ocakları

☆ ORDU (MODERN)

- ☆ ORDU DÜZENİ
- ☆ STRATEJİ / TAKTİK
- ☆ TEKNİK VE LOJİSTİK

• BASIN - YAYIN

- ☆ ANSİKLOPEDİ
- ☆ DERGİ
- ☆ GAZETE
- ☆ MATBAACILIK

• DİL VE EDEBİYAT

- ☆ DİL
- ☆ EDEBÎ TÜRLER

·Nesir

- Atasözü

- Destan

- Efsane

- Hikâye

- Letâyifnâme

- Masal

- Roman

·Şiir (Türkü)

☆ EDEBİYAT

·Çocuk Edebiyatı

·Divan Edebiyatı

·Dünya Edebiyatı

·Edebiyat Tarihi

·Halk Edebiyatı

· Millî Edebiyat

· Tasavvuf Edebiyatı

☆ FOLKLOR

☆ ŞAİRLER

☆ TENKİT VE ÜSLÛP

· Tenkit

· Edebî Üslûp

• DİN

☆ AHLAK

☆ DİN DEĞİŞTİRME

☆ DİNÎ AKIMLAR

☆ DİNÎ HAYAT

☆ DİN VE SİYASET

☆ DİNLER

· Tek Tanrılı Dinler

- Hıristiyanlık

- İslâmiyet

- Yahudilik

· Diğer Dinler

☆ DİN TARİHİ

☆ HALK İNANÇLARI

☆ İSLÂMLAŞMA

☆ MEZHEPLER

☆ MİSTİSİZM

☆ TARİKATLAR

☆ TASAVVUF

☆ DİĞERLERİ DİN

• DÜŞÜNCE TARİHİ

☆ FİKİR AKIMLARI

• EĞİTİM VE BİLİM

☆ BİLİM

· Beşerî Bilimler

- Arkeoloji

- Coğrafya

- Tarihçilik

- Oryantalizm

· İslâmî Bilimler

· İlmî Cemiyetler

· Tabîî Bilimler

· Ulemâ

☆ EĞİTİM TEŞKİLÂTI

· Medreseler

· Mektepler

· Misyoner Okulları

· Tedrisat

· Eğitimde Reformlar

☆ TEKNOLOJİ

☆ DİĞER EĞİTİM VE BİLİM

• HUKUK - ADLİYE

☆ ESAS YÖNÜNDEN

· İslâm Hukuku

- Şeriat

- Örf

· Hukukta Modernleşme

- Aile Hukuku
- Cezâ Hukuku
- Kamu Hukuku
- Toprak Hukuku

☆ HUKUK SİSTEMİ

☆ HUKUKİ STATÜLER

- Köleler (Kölelik)
- Müste'menler
- Zimmîler

☆ TEŞKİLÂT VE UYGULAMA

- Adliye Teşkilâtı
- Cezâ
- Hapishâne
- Kadı
- Kanunnâme
- Kazasker
- Mahkeme
- Şeyhülislâm

• İKTİSAT TARİHİ

☆ AİLE BÜTÇESİ

☆ BANKALAR

☆ BAYINDIRLIK

☆ DÜNYA EKONOMİSİ

☆ EKONOMİ POLİTİKALARI

☆ FİYAT HAREKETLERİ

☆ HABERLEŞME

☆ KAMU MALİYESİ

- Borçlar
- Bütçeler
- Ekonomik Yardım
- Maliye
- Ölçüler
- Para
- Vergiler

☆ SINAÎ YAPI

- Ahilik
- İş Hayatı
- İşçi Hareketleri
- Maden
- Sanayi
- Tüketim
- Üretim
- Zenaatlar / Esnaf

☆ TİCARÎ YAPI

- Fuarlar / Panayırlar / Pazarlar
- Gümrükler
- İhracat
- İthalat
- Ticaret

☆ ULAŞIM / HABERLEŞME

☆ ZİRAÎ YAPI

- İâşe
- Tarım

☆ İKTİSADÎ FAALİYETLER GENEL

• İNSAN VE TOPLUM**☆ AYRILIKÇI HAREKETLER****☆ AZINLIKLAR****☆ DEMOGRAFİK YAPI**

·Nüfus

☆ GÜNDELİK HAYAT (SOSYAL HAYAT)**☆ HAREKETLİLİK**

·Dikey

- Aileler

- Aristokrasi

- Aşiretler

- Ayanlar

- Burjuvazi

- Hanedanlar

·Yatay

- Gezinler

- Göç

- Göçebeler

- Hacılar

- İskân

- Ülke Dışındaki Türkler

☆ KÜLTÜR

·Kültürel Yapı (Antropoloji)

·Kültürel Değişme

☆ MİSYONERLER**☆ SAĞLIK****☆ SOSYAL DEĞERLER**

☆ SOSYAL İMAJLAR

☆ SPOR

☆ ŞAHSİYETLER

☆ TEŞEKKÜL VE TEREKKÜP

·Cinsiyet

- Kadın

·Dinî Gruplar

·Etnik Gruplar

·Hukukî Statü

- Yönetenler

- Yönetilenler

·Meslek Grupları

·Yaş

- Çocuk

• KAYNAKLAR

☆ ARKEOLOJİK KALINTILAR

☆ ARŞİV VESİKALARI

·Maliye Kalemeleri

- Avâriz Defterleri

- Ayniyat Defterleri

- Bostancıbaşı Defterleri

- Evkâf Defterleri

- Harc-ı Hâssa Defterleri

- Mesârifât Defterleri

- İn'âmât Defterleri

- Muhasebe Defterleri

- Mukataa Defterleri

- Tahrir Defterleri (Defter-i Hakanî; Tımar Defterleri; Yörük Defterleri; Tevzi Defterleri, İcmâl Defterleri)

- Temessükât Defterleri

· Reisü'l-Küttâb Kalemleri

- Ahkâm Defterleri

- Jurnal Defterleri

- Kayıt Defterleri

- Mühimme Defterleri

- Ruus Defterleri

· Sultanî ve Divanî Vesikalar

- Adaletnâmeler

- Ahidnâmeler

- Buyrulduklar

- Emirnâmeler

- Huccetler

- Hükümler / Beratlar / Fermanlar

- Mazbatalar

- Telhisler

- Teşekkürnâmeler

- Tevcih Defterleri

- Tezkireler (vesaik)

- Tutanaklar

· Arşiv Vesikaları Diğerleri

- Nizamnâmeler

- Es'ar Defterleri

- Narh Defterleri

- Rûznâmçe Defterleri

- Sefer Defterleri

- Siciller / Kütükler

- Tereke Defterleri

- Vakfiyeler

☆ BİBLİYOGRAFYA

☆ HARİTALAR

☆ KARTPOSTALLAR

☆ KATALOGLAR

☆ KAYNAKLIKLAR

·Arşivler ve Diplomatika

·Kütüphaneler

·Müzeler

☆ KİTABELER

☆ MADALYALAR

☆ MÜHÜRLER

☆ NÜMİZMATİK

☆ PULLAR

☆ TELİF ESERLER

·Albümler

·Biyografiler

·Derbendnâmeler

·Destanlar

·Fetvâlar

·Fütüvvetnâmeler

·Hâuralar (Hâturât)

·Kanunnâmeler

·Lâyhalar

·Menâkıbnâmeler

·Risâleler

- Salnâmeler
- Sefaretnâmeler
- Seyahatnâmeler
- Siyaset Literatürü
- Fetihnâmeler
- Nasihatnâmeler
- Siyasetnâmeler
- Takvimler
- Tarihler
- Tefsirler
- Tezkireler

☆ DİĞER KAYNAKLAR

• KRONOLOJİK ARAŞTIRMALAR

☆ OSMANLI ÖNCESİ TÜRKİYE

- Bizans
- Anadolu Selçukluları
- Beylikler

☆ 14. YÜZYIL

☆ 15. YÜZYIL

☆ 16. YÜZYIL

☆ 17. YÜZYIL

☆ 18. YÜZYIL

☆ 19. YÜZYIL

☆ 20. YÜZYIL

☆ DİĞER KRONOLOJİK ARAŞTIRMALAR

• MAHALLÎ TARİH

☆ BÖLGELER

☆ KALELER

☆ KİT'ALAR

☆ KÖYLER

☆ LİMANLAR

☆ ŞEHİRLER

☆ ÜLKELER

• MODERNLEŞME

☆ KÜLTÜR VE DEĞİŞME

· Reformlar

· Restorasyon

· Rönesans

· Sanayileşme

· Sosyal Hareketler

☆ UYGULAMA

☆ ZİHNİYET

☆ DİĞER MODERNLEŞME

• OLAYLAR TARİHİ

☆ FELAKETLER

· Afetler

· Yangınlar

☆ GAZA VE SAVAŞLAR

· Fetihler

· Savaşlar

☆ BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ

☆ BOYKOTLAR

☆ DEVRİMLER / İHTİLALLER

☆ EŞKİYALIK

☆ HALK HAREKETLERİ

☆ İSYANLAR / AYAKLANMALAR

☆ SOYKIRIM

☆ KEŞİFLER

☆ MİLLÎ MÜCADELE

☆ SİYASÎ KRİZLER

• SANAT

☆ EL SANATLARI

☆ FOTOĞRAFÇILIK

☆ GİYİM

☆ HEYKEL

☆ SAHNE SANATLARI

· Dans

· Müzik

· Opera

· Tiyatro

☆ SANAT AKIMLARI

· Üslûp

☆ TEZYİNÎ SANATLAR

· Hat

· Minyatür

· Resim

☆ YAPI SANATLARI

· Mimarî

- Abideler

- Askerî Mimarî

- Dinî Mimarî

- Mimarlar

- Sivil Mimarî

· İç Mimarî

☆ DİĞER SANAT

• SOSYAL KURUMLAR

☆ AİLE

☆ CEMİYETLER

☆ KÜLLİYELER / İMARETLER

☆ VAKIFLAR

☆ ZAVİYELER

☆ DİĞER SOSYAL KURUMLAR

• ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER

☆ ANTLAŞMALAR

☆ AZINLIK MESELELERİ

☆ DİPLOMASİ

☆ İSTİHBARAT

☆ KONGRELER

☆ KRİZLER

☆ PASAPORT

☆ SİYASET

· Osmanlı - Afrika İlişkileri

· Osmanlı - Alman İlişkileri

· Osmanlı - Amerika İlişkileri

· Osmanlı - Arap İlişkileri

· Osmanlı - Arnavut İlişkileri

· Osmanlı - Azınlıklar İlişkileri

· Osmanlı - Avrupa İlişkileri

· Osmanlı - Avusturya İlişkileri

· Osmanlı - Balkan İlişkileri

· Osmanlı - Belçika İlişkileri

· Osmanlı - Bizans İlişkileri

- Osmanlı - Bulgar İlişkileri
- Osmanlı - Ermeni İlişkileri
- Osmanlı - Fransız İlişkileri
- Osmanlı - Hindistan İlişkileri
- Osmanlı - İlhanlı İlişkileri
- Osmanlı - İngiliz İlişkileri
- Osmanlı - İran İlişkileri
- Osmanlı - İspanya İlişkileri
- Osmanlı - İtalya İlişkileri
- Osmanlı - Japon İlişkileri
- Osmanlı - Kafkas İlişkileri
- Osmanlı - Leh İlişkileri
- Osmanlı - Macar İlişkileri
- Osmanlı - Makedon İlişkileri
- Osmanlı - Memlûk İlişkileri
- Osmanlı - Ortaasya İlişkileri
- Osmanlı - Ortadoğu İlişkileri
- Osmanlı - Portekiz İlişkileri
- Osmanlı - Romen İlişkileri
- Osmanlı - Rus İlişkileri
- Osmanlı - Sırp İlişkileri
- Osmanlı - Yunan İlişkileri

• YÖNETİM

☆ İÇ SİYASET

☆ KLASİK DÖNEM (BÜROKRASİ I)

- Eyalet İdaresi
- Merkezî İdaresi
- Saray

☆ MODERNLEŞME DÖNEMİ (BÜROKRASİ II)

- Taşra İdaresi
- Belediyeler
- Merkez İdaresi
- Bâb-ı Alî
- Meclisler
- Meşrutiyet
- Nezaretler
- Protokol
- Seçimler
- Siyasî Partiler
- Tanzimat (1839-1877)
- Yönetim Reformları

☆ TEORİK TEMELLER

- Kuram ve Uygulama
- Adem-i Merkeziyetçilik
- Amme İdaresi
- Anayasa Hareketleri

Ek-8

TÜRKİYE'NİN SOSYAL VE KÜLTÜREL TARİHİ PROJESİ

Bu projenin amacı, Türk toplumunu ve kültürünü bugünkü haliyle, fakat tarihî derinliklerine nüfuz ederek anlamak ve böylece yeni kültürel açılımlara zemin hazırlamaktır.

Bu amaca ulaşmak için projenin ilk aşamasında dört hedef belirlenmiştir:

1. Türkiye'yi muhtelif ekipler ile baştan başa taramak; karşılaşılan her tür kültür varlığını fotoğraflamak, videoya çekmek, gerekli olanların planlarını çizmek, ekiplerin eserin mevcut durumu hakkındaki gözlemleri ile eserler hakkında halk arasında oluşmuş sözlü rivâyetleri, elde edilen diğer bütün verileri ve her eserle ilgili kaynak ve araştırmaların bibliyografyasını bilgi formlarına işlemek sûretiyle *Türkiye'nin Yer Üstü Kültür Varlıkları Envanterinin Hazırlanması*.

2. XVI. yüzyılın son dönemine ait *Tahrir Defterleri* 'nden hareketle Türkiye'nin yerleşik halk ve konar-göçer aşiretler bazında nüfus yapısını tespit etmek; bu yapının değişim süreçlerini ve günümüz Türk toplum yapısıyla ilişkilerini çözümlemek üzere ***Türkiye'nin Tarihî Nüfus Yapısının İncelenmesi***.

3. Ülkenin değişik özelliklerini temsil ettiğine inanılan ve örnek olarak seçilen on yöresindeki toplum hayatının ilk insan yerleşmesinden günümüze oluşum ve değişim süreçlerini anlamak maksadıyla, arşiv, kütüphane ve saha araştırmaları sonucunda elde edilen veri koleksiyonlarının bir yandan yayına hazırlanarak basılması, diğer yandan sorgulanması suretiyle ***Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihinin Sondaj Metoduyla Araştırılması***.

4. Her üç çalışma sırasında derlenen, tasnif edilen ve tanımlanan verilerin, prototipi hazırlanmış bulunan, ancak yeni kaynak koleksiyonlarına göre sürekli geliştirilecek olan *ilişkili veri tabanı*'na yüklenmesi suretiyle bir ***Türk Toplum ve Kültür Tarihi Bilgi Bankası*** oluşturulması; bu bankadaki verilerin farklı disiplinlere mensup bilim adamlarınca tahlil edilmesi ve sorgulanması suretiyle Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel tarihini anlamlandıran terribi eserler ortaya konulması ve zaman içinde ***Türkiye'nin Toplum ve Kültür Tarihi Atlası***'nın hazırlanması.

Projenin daha sonraki aşamalarında üçüncü maddedeki yöre sayısı artırılmak suretiyle söz konusu *Atlas*'ın derinliğine tahlil açısından genişletilmesi, böylece sürekli bir biçimde güncelleştirilmesi ve mükemmelleştirilmesi mümkün olacaktır.

Burada amaç ve hedefleri özetlenen bu proje hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için, *Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihini Araştırma Projesi Kitapçığı* 'na başvurulabilir.

Ek- 9

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ, EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH BÖLÜMÜ RAPORUDUR

Hazırlayan: Yard.Doç.Dr.Hulusi Lekesiz

Bölümümüzde yapılan Osmanlı tarihi çalışmaları liste halinde ekte sunulmuş olup, burada bunların kısa bir değerlendirmesini yapacağız. Bu kısa raporda çalışmaların ortak bazı özelliklerini ve orijinal yönlerini değerlendirmeye çalışacağız.

I. Çalışma Alanları: Bölümümüzde yapılan, yapılmakta olan ve yapılması tasarlanan (proje safhasındaki) Osmanlı tarihi çalışmalarına genel olarak bakıldığında, çalışmaların müstakil konularda olduğu gibi belli alanlarda da yoğunlaştığı görülmektedir. Bazı çalışma alanlarındaki bu yoğunlaşmaya rağmen, çalışmalardaki çeşitlilik, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan (ve hatta Osmanlı'yı etkileyen Osmanlı öncesi dönemlerden) başlayarak, yıkılışına ve yıkılışından sonraki tesirlerine varıncaya kadar çok geniş bir zaman diliminde ve **siyaset, idare, hukuk, din, dü-**

şünce/fikir hareketleri, siyasî ve sosyal hareketler ve değişme, zihniyet meseleleri, toplum, sanat, ekonomi, kültür, eğitim, müessese, insan yerleşimleri/bölge ve şehir tarihçiliği ve folklor'a varıncaya kadar oldukça geniş ve renkli bir yelpazede kendisini göstermektedir. Çalışma alanlarındaki bu çeşitlilik, Türkiye coğrafyasında olduğu gibi, üzerlerinde farklı ırklardan farklı devletlerin kurulduğu çeşitli coğrafyalarda Osmanlı tarihinin izleri ve tesirleri üzerinde yapılan çalışmalarla daha da zenginleşmiştir. Bölümümüzde yapılan çalışmalarda göze çarpan bir diğer husus da, yine yukarıda sıraladığımız çalışma alanlarıyla doğrudan ilgili olarak bazı tarih kaynaklarının yayınlanmış olmasıdır.

A. Sosyal ve Ekonomik Tarih Çalışmaları: Bölümümüzde Osmanlı tarihinin sosyal ve ekonomik yönleri birçok çalışmaya konu olmuştur. Osmanlı tarihinin siyasi tarihine yön veren hususların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişme ve değişimlerle ne kadar alakadâr olduğu yapılan bu çalışmalarla ortaya konmuş bulunmaktadır. Bu sebeple bölümümüzdeki Osmanlı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik tarih çalışmaları projelendirilmiş ve geniş alanlara şâmil çalışmalarla yürütülmektedir. Bu çalışmalar, genelde, Türk Tarih Kurumu bünyesinde oluşturulmuş bulunan *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Projesi* çerçevesinde yapılmakta olup, projenin hayata geçirilmiş mevcut örnekleri de yayınlanmış bulunmaktadır. İşte yayınlanan bu eserlerden ilki ve adı geçen projenin ilk adımı sayılabilecek olan eser Bahaeddin YEDİYILDIZ'ın **Ordu Kazası Sosyal Tarihi**'dir. Bu çalışmayı takip eden çalışmalar, projenin daha da genişletilmesiyle *Sondaj Metoduyla Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihini* araştırma çerçevesinde yürütülmektedir. Bu projenin yine aynı adı taşıyarak (kısaltılmış şekli: TÛSOKTAR) yayınlanmış ilk kitabı Mehmet ÖZ'ün **XV-VII. Yüzyıllarda Canik Sancağı**'dir. Proje çerçevesinde yapılan çalışmalardan bazıları da, yukarıda Osmanlı tarihinin kaynakları bağlamında sözünü ettiğimiz, sosyo-ekonomik tarih kaynaklarıdır. Bunlardan bölümünüz elemanlarınca yayımlanan üç tanesi şunlardır:

1. B. YEDİYILDIZ-Ü. ÜSTÜN, **Ordu Yöresi Tarihi'nin Kaynakları I -1455 Tarihli Tahrir Defteri.**

2. B. YEDİYILDIZ-Ü. ÜSTÜN, **Ordu Yöresi Tarihi'nin Kaynakları II -1485 Tarihli Tahrir Defteri.**

3. B. YEDİYILDIZ-M. ÖZ-Ü. ÜSTÜN, **Ordu Yöresi Tarihi'nin Kaynakları III -1520 Tarihli Tahrir Defteri.**

Bölümümüzde yine tahrir defterlerindeki veriler esas alınarak yapılmış çalışmalardan bir diğeri de Yunus KOÇ'un **XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağının İskan ve Nüfus Yapısı** isimli *Bozok Sancağı*'nı incelediği çalışmasıdır.

Bölümümüzdeki sosyal ve ekonomik tarih çalışmaları lisansüstü eğitimde de önem verilen bir sahadır. Vaki yukarıda isimlerini zikrettiğimiz çalışmaların çoğu bu meydana sahiptir ve çalışma sahipleri de bölümümüz öğretim elemanlarıdır. Bölü-

mümüzde, dışardan gelen lisans üstü öğrencilerinden sosyal ve ekonomik tarih alanında çalışmak isteyenlere de benzeri çalışmalar yaptırılmaktadır. Bunlardan birine örnek olarak Yılmaz KURT'un **XVI. Yüzyıl Adana Tarihi**'ni gösterebiliriz. Böylelikle bölümümüzün yürüttüğü Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi çalışmalarının birkaçına örnek vererek gösterdiğimiz şu ufak tablodan bile, Kuzey(Ordu)'den Orta Anadolu(Bozok)'ya oradan Güney(Adana)'ye, sosyo-ekonomik çalışma alanının nasıl işlediğini görmek mümkündür.

Yine tahrir defterleri ve diğer kayıtlardan yola çıkılarak muhtelif bölgelerin sosyo-ekonomik yapıları hakkında yapılmış incelemelerden makaleler de mevcuttur. Bunlar **Çorum, Vezirköprü, Bozok, Ladik, Samsun, Ordu**.

Şüphesiz bölümümüzdeki sosyal ve ekonomik tarih çalışmaları, kaynak ve yaklaşım itibarıyla, sadece bunlardan ibaret değildir. Şehir ve kır yerleşimlerinin idari, siyasi, sosyal ve kültürel başta olmak üzere, pekçok müessese ile doğrudan veya dolaylı etkileşimi bulunmaktadır. Bu da bölümümüzün 'sosyo-ekonomik tarih' çalışma alanı içinde yer bulmaktadır. Bu anlamda yukarıdaki çalışmalardan farklı kaynaklar kullanarak, muhtelif bölge ve şehirler üzerine yüksek lisans ve doktora seviyesinde çalışmalar da yaptırılmıştır. Bu kaynaklar *Şer'iyye Sicilleri*'dir ve bunlara dayalı olarak incelenmiş şehirler ve bölgeler şunlardır: **Sivas** (1883-1956 yıllarında; XVIII. asrın son çeyreğinde ve II. Mahmud Dönemi'nde olmak üzere Sivas'ı inceleyen üç ayrı çalışma), **Diyarbakır** (1824-1834 yıllarında), **Bursa** (1655-1658 yıllarında) ve **Kıbrıs** (XVIII. asrın ikinci yarısı).

Anadolu'nun kırsal tarihi de ele alınmış konulardan biridir: O. Özel: **XV-XVI. Yüzyıllarda Anadolu'da Kırsal Hayat**.

B. Sosyal ve Kültürel Tarih Çalışmaları bölümümüzde yapılan Osmanlı tarihi çalışma alanlarından bir diğeri de kültür tarihidir. Aslında kültür tarihi ile alakalı çalışmalardan pek çoğunu daha alt başlıklarda değerlendirmek yerinde olacaktır, ancak biz burada sadece bunların hangileri olduğunu belirterek, bölümümüzde şimdiye kadar yapılmış bulunan çalışmaların değerlendirmesini yapacağız. Bu alt başlıkları da şöylece sıralayabiliriz: **Din, Düşünce, Fikir Hareketleri, Zihniyet Meseleleri, Müessese, Eğitim ve Öğretim, Sanat ve Folklor**.

Filvaki Osmanlı din ve düşünce tarihinin, Osmanlı siyasetinden, Osmanlı'nın dünya görüşünden ve eşyaya bakış felsefesinden ayrı düşünülemez bir yönü vardır. İşte bölümümüzde yapılan Osmanlı sosyal ve kültürel tarih çalışmalarının ayrılmaz bir parçası konumundaki Osmanlı din ve düşünce tarihi çalışmalarında bu çizgiyi görmek mümkündür.

Din, siyaset ve toplum ilişkilerinin Osmanlı Devleti'ndeki macerasından önemli kesitlere örnek olarak E. KURAN'ın *Osmanlı İmparatorluğu'nda İslâm Düşüncesi'nin Gelişmesi* isimli çalışmasını ve A. Yaşar OCAK'ın şu çalışmalarını zikredebiliriz:

1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler
2. Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler Yahut Dairenin Dışına Çıkanlar
3. Türk Sûfiliğine Bakışlar
4. Türkler, Türkiye ve İslâm

Bu çalışmalarda ele alınan konular Osmanlı /Türk din anlayışının tarihsel arka planı, yaşanma biçimleri ve problemleridir. Yine aynı bölüm elemanımız tarafından benzer konuların ele alındığı çalışmalardaki temel tematikler de şunlardır: **Din (Osmanlı'da Din ve Siyaset), Türk Müslümanlığı (İslâm ve Türkler), Tasavvuf ve Tarikatler (Sünnî ve Heterodoks Tasavvuf Akımları), Zaviyeler, Alevilik ve Bektaşilik, Din ve Folklor, Din ve Sosyal Hareketler, Din ve Fikir Hareketleri, Türk-Hıristiyan Etkileşimleri.**

Oldukça geniş bir çalışma alanı konumunda olan kültür tarihi çalışmaları, bölümümüzde, yukarıda arz ettiğimiz hususların yanında, müessese-toplum ilişkileri çerçevesinde de ele alınmış ve muhtelif çalışmalar vücuda getirilmiştir. Bu çalışmalara örnek olarak B. YEDİYILDIZ'ın Osmanlı'da **vakıflar** üzerine yaptığı çalışmalarını gösterebiliriz. Bunlardan birincisi, Fransızca olarak yayınlanan **Institution du waqf au XVIIIe siècle en turquie étude socio-historique** isimli eseridir. Buna müvazi diğer çalışmaları da, genel başlıklar altında şu şekilde toplamak mümkündür: **Vakıf Külliyesi, Türk Toplum ve Vakıflar (Sosyal Tabakalaşma, Sosyal Bütünleşme ve Vakıflar), Türk Kültürü İçinde Vakıflar, Türk Dünyasının Sosyo-kültürel Entegrasyonunda Vakıflar.** Bölümümüzde vakıflar üzerine yaptırılmış çalışmalardan biri de N. ÖZTÜRK'ün **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi** isimli çalışmadır.

Bölümümüzdeki sosyal ve kültürel tarih çalışmalarının başka bir çalışma sahası da, yine müessese-toplum ve yönetim ilişkileri çerçevesinde değerlendirilen **medreseler, ulemâ, ilim zihniyeti** ve genel anlamda **eğitim tarihi** dir. Osmanlı eğitim tarihinin son yüzyıldaki durumu belli eğitim kurumları ele alınmak sûretiyle incelenmiştir: B. Kodaman'ın II. Abdülhamid devri eğitim hareketleriyle alakalı çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Klasik Osmanlı medreseleri ise, H. LEKESİZ tarafından, Osmanlı ulemâsına dair yazılmış en hacimli biyografilerden *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye* isimli kaynağın çok çeşitli yönlerden sorgulanmasıyla elde edilen veriler kullanılmak sûretiyle "**Osmanlı ilmî zihniyetinin teşekkülü ve bunun tarihi süreç içindeki değişimi**" çerçevesinde ele alınmış ve yine medrese, ulemâ, toplum ve yönetim ilişkilerinin bir müessesenin şahsında ele alınarak değerlendirilmesi de F. UNAN tarafından **Fatih Külliyesi** isimli çalışmayla ortaya konmuştur. Konuyla alakalı yapılmış bulunan çalışmaları şu temalar altında toplamak mümkündür: **Osmanlı İlmî Zihniyeti, Medreselerin İlmî Performansı, Yönetim-Medrese İlişkileri, Osmanlı Âlimi.**

3. Siyasi ve İdari Tarih Çalışmaları: Bu başlık altında değerlendireceğimiz çalışmalar, siyasi ve idari olduğu kadar, bunların ayrılmaz parçaları konumunda hukukî, toplumsal ve kurumsal çerçeveyi de değerlendiren yönleriyle dikkat çeken çalışmalardır. Siyasetin dinî ve toplumsal ilişkiler çerçevesinde hangi boyutlar kazandığı, buna müvazi hangi idarî/politik tedbirlerin alındığı ve sonuçlarının tahlil edildiği bir bakış açısını, A. Yaşar OCAK'ın *XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda dinde tasfiye (püritanizm) teşebbüslerine bir bakış: Kadızâdeliler hareketi; XVI. Yüzyılda Osmanlı resmî düşüncesine karşı bir tepki hareketi : Oğlan Şeyh İsmâil-i Mâşukî XV.-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı resmî ideolojisi ve buna muhalefet problemi* vb. çalışmalarında görmektedir.

Osmanlı yönetim felsefesi de bölümümüzde ilgi duyulan ve üzerinde çalışılan bir konudur: Bunlardan *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet, Cemiyet ve Fert Telakkisi*, (E. KURAN); *Klasik Osmanlı Döneminde Hakimiyet Anlayışı, Osmanlılarda Devlet Anlayışı*, (B. YEDİİLDİZ); *Osmanlı Devleti'nde Hükümlerlik Anlayışı* (M. ÖZ); *Kânûnî Dönemi Şehzâde Mücadeleleri ve Bunun Osmanlı Siyâsî ve Sosyal Târihi Bakımından Önemi* (F. UNAN).

Osmanlı idare tarihinde özellikle son dönem Osmanlı meclislerinin önemi büyüktür. Türkiye'de modern bürokratik yapılanmanın, reformları yürütecek bir kurulla olabileceğine inanan Tanzimat düşüncesinin ortaya çıkardığı **Meclis-i Vâlâ**, M. SEYİTDANLIOĞLU tarafından incelenmiş ve adı geçen meclisin proto-parlamento özelliği ortaya konmuştur. Ayrıca aynı yazar tarafından *Yerel Yönetim Metinleri I-XV* adıyla bir dizi muhtelif *nizamnâmenin* metni de neşredilmiştir.

Türkiye'de yapılan tarih çalışmaları arasında, çeşitli sebeplerle Türkiye dışındaki Osmanlı idaresinde kalmış bölgeler hakkında yapılmış fazla incelemeler yoktur. Bölümümüzde yapılmış çalışmalar arasında sınırlı sayıda da olsa bu çalışmalardan bahsedebiliriz. E. KURAN: *Cezayir, Kıbrıs, Bulgaristan, Irak*; A. ÇAYCI: *Kuzey Afrika, Tunus*; bunlara ilaveten muhtelif ülkelerden gelen araştırmacıların bölümümüzdeki Lisans üstü eğitimlerinde hazırladıkları tezler de mevcuttur: C.BENAFRÎ (Cezayir), *Gırnata'nın düşmesinden Sonra Cezâyir'e Göç Eden Moriskolar ve Osmanlı Yardımı* (Osmanlı, Cezayir, İspanya arşivleri kullanılmak suretiyle hazırlanmıştır); H.M.YOÜSET (Ürdün), *Hicaz Haşimi Krallığı*; R. Bdour (Ürdün), *XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'da Ürdün ve Şam Hac Yolu*.

Bölümümüzde, sosyal bilimlerde ve özellikle tarih araştırmalarında kullanılmak üzere, bilgisayar teknolojisinin sunduğu imkanlar en üst seviyede kullanılmaya çalışılmaktadır. Osmanlı araştırmacılarının kullanacağı temel veriler için bilgi bankalarının oluşturulması için yürütülen programlar, R. ACUN tarafından tasarlanmakta ve hatta bölümümüzden istediğiniz bu raporun da dahil olacağı yaklaşık yirmi bin verinin girildiği ve çok alternatifli sorgulama yöntemlerinin kullanıldığı projeniz yine aynı tasarının bir parçası konumundadır. ACUN'un ortaya koyduğu çalışmalarda *Vakıflar Veri Tabanı, Tahrir Veri Tabanı, Türkiye'nin Sosyal ve Kültü-*

rel Tarihi Projesi Veri Tabanı, Osmanlı Devleti Bilgi Bankası oluşturulması, hem tarih araştırmalarında modern metodların ortaya konması ve hem de pratikte bunların Osmanlı tarih araştırmalarında nasıl kullanılabileceğinin örneklerle gösterilmesi açısından önem taşımaktadır.

II. Genel Değerlendirme: Bölümümüzün kurulduğu tarihten bu güne yapılan ve yapılmakta olan çalışmalara genel olarak bakıldığında, hem metod ve hem de muhteva açısından bazı önemli özelliklerin olduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, çalışmaların büyük bir ekseriyetle uluslararası akademik araştırma özelliğine sahip olmasıdır. Osmanlı tarihinin kaynakları konumundaki arşiv ve kütüphaneler çalışmaların temel veri kaynaklarının merkezleri olmakla birlikte, Batı'da yapılan modern tarih araştırmaları da takip edilmektedir. Çalışmalarda sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinin verileri kullanılarak daha sağlam neticeler elde etme yolu bir yöntem olarak ayrıca benimsenmiş gözükmektedir.

Ek-10

FIRAT ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH BÖLÜMÜ RAPORU

ÜNİVERSİTE : FIRAT ÜNİVERSİTESİ

FAKÜLTESİ : FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

BÖLÜMÜ : TARİH

BÖLÜM BAŞKANI : Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

BÖLÜM BŞK. YRD : Doç. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK

I. BÖLÜMÜN TARİHÇESİ

1980 yılında Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan bölümümüz 1982 yılında kurulan Fen-Edebiyat Fakültesi'ne dahil edilmiştir. Başlangıçta kadrolu öğretim üyesi sıkıntısı bulunduğundan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Prof.Dr. Bahaeddin ÖGEL (merhum), Doç.Dr. Muzaffer ARIKAN, Doç.Dr. Refet YİNANÇ'ın geçici süreyle görevlendirilmeleri suretiyle eğitim-öğretim yürütülmüştür. 1982 yılında Prof.Dr. Bayram KODAMAN'ın Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ve Bölüm Başkanlığı'na getirilmesiyle Bölüm daha da güçlenmiştir. Bu dönemde Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, Doç.Dr. Azmi SÜSLÜ, Doç.Dr.K.Yaşar KOPRAMAN geçici görevle görevlendirilmişlerdir. Bu suretle bölüm büyük bir gelişme göstermiş ve kısa zamanda kendi aslî kadrosuna kavuşmuştur.

1984 yılından beri mezun veren bölümümüzde 1996-1997 Eğitim-Öğretim yılından itibaren de ikinci eğitime başlanmış bulunmaktadır. Öte yandan aynı yıllardan başlamak üzere lisansüstü eğitim de yapılan bölümümüzde bugüne kadar çok

sayıda Yüksek Lisans ve Doktora tezi yapılmıştır. Bölümümüz, bu alanda çevre üniversitelere (İnönü, Dicle, Harran, Sütçü İmam) de lisansüstü ders ve danışmanlık yapmak suretiyle destek olmaktadır.

Bugün 20. kuruluş yıldönümünü kutlamaya hazırlanan bölümümüz öğretim üye ve yardımcıları aşağıda görüldüğü gibidir.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYE VE YARDIMCILARI TABLOSU

Anabilim Dalı	Prof.Dr.	Doç.Dr.	Yrd.Doç.Dr.	Arş.Gör.	Öğr.Gör.	Okt.
İlkçağ Tarihi				1		
Ortaçağ tarihi		2		1		
Genel Türk Tarihi				1	1	
Yeniçağ Tarihi		1		2		
Yakınçağ Tarihi	1	1	2	2		
Türkiye Cum.Tarihi			5	2	1	
Atatürk İlk.ve İnk.Tar. Okutman						4
Toplam 27	1	4	7	9	2	4

II. BÖLÜMÜN BÖLGE İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

1. Mamuratü'l Aziz Vilayet Salnamelerinin Lisans tezleri şeklinde transkribe edilmesi.

2.1881'de yayınlanmaya başlanan Mamuratü'l Aziz ve Satvet-i Millî gazetelerinin keza tez olarak yapılması.

3. Hemen Bütün Doğu Anadolu'nun tarihi ile ilgili lisans tezleri.

4. Doktora seviyesinde olmak üzere;

a. M. Ali Ünal; XVI. Yüzyılda Harput, Elazığ, 1986, (TTK. Basımı)

b. Ahmet Aksın; XIX. Yüzyılda Harput, Elazığ, 1995, (Özel Basım)

c. İbrahim Yılmazçelik; XIX. Yüzyıl ilk yarısında Diyarbakır, Elazığ, 1991, (TTK Basımı)

d. Orhan Kılıç; XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van, Elazığ, 1995, (Van Belediyesi yayını)

III. ŞER'İYYE SİCİLLERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bölüm kütüphanesinde Prof.Dr. Bayram KODAMAN'ın gayretleri ile 26 adet Harput (23) ve Çemişgezek (3) Şer'iyye Sicillerinin suretleri kazandırılmıştır. Geçen süre içinde lisans ve yüksek lisans tezleri ile 20 adet Şer'iyye Sicili bugünkü harflere çevrilmiş ve tez çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bunun dışında özellikle yüksek lisans düzeyindeki öğrencilere, Gaziantep, Adana, Antakya, Amasya Trabzon, Diyarbakır, Mardin Şer'iyye Sicilleri tez olarak yaptırılmış ve yaptırılmaktadır.

IV. TAHRİR DEFTERLERİ

Harput ve Yöresi (Harput, Çemişgezek, Arapgir, Diyarbakır, Muş, Adilcevaz, Ahlat, Bitlis) ile ilgili Başbakanlık Arşivi ve Tapu Kadastro Arşivi Genel Müdürlüğü'nde mevcut Tapu Tahrir Defterlerinin suretleri Bölüm Kütüphanesi'ne kazandırılmış ve zaman içinde tamamı ya transkribe edilerek veya müstakil tezler şeklinde değerlendirilmiş ve yayına hazır hale getirilmiştir. Öğretim üyelerimizin yayın listelerinde bunu görmek mümkündür.

V. DİĞER ARŞİV BELGELERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Başta Harput olmak üzere Diyarbakır, Mardin, Musul, Tebriz, Van, Erzurum, Dersim, Sivas, Malatya, Gaziantep, Maraş ve Urfa vilayetlerine ait Mühimme kayıtları ve belge suretleri, Cevdet tasnifinden Askeri, Belediye, İktisat, Maliye vb. tasniflerinden söz konusu illerle ilgili kayıtların büyük çoğunluğu bölüme kazandırılmış ve bu belgeler üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

VI. LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALAR

Bölümümüz öğretim üyelerinin yayın listelerinde lisansüstü tezler kısmında da görüleceği üzere Osmanlı tarihinin çeşitli dönem ve konularına ait pek çok alanda çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar da tabii olarak arşiv kaynaklarına dayanmaktadır. Bu haliyle söz konusu çalışmaların çoğu alanında ilk olup tarihçiliğimize büyük katkılar sağlayacağı aşîkârdır. Bu çalışmaları şu şekilde tasnife tâbi tutmak mümkündür:

Osmanlı Dönemi Yeni ve Yakın Çağlara ait şehir tarihi çalışmaları bölümümüzde özel bir yere sahiptir. Bu meyanda;

- a. M. Ali ÜNAL, XVI. Yüzyılda Harput, (Türk Tarih Kurumu yayını)
- b. Ahmet AKSIN, XIX. Yüzyılda Harput, (özel yayın)
- c. İbrahim YILMAZÇELİK, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, (Türk Tarih Kurumu yayını)

d. Orhan KILIÇ, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648), (Van Belediyesi yayını)

Bu gün milli sınırlarımızın dışında kalan Orta Doğu şehirleri üzerinde de Türkiye'de ilk defa bölümümüzde arşivlere dayalı olarak çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bu meyanda;

- a. Enver Çakar, XVI. Yüzyılda Halep, Elazığ, 1998
- b. Hilmi Bayraktar, XIX. Yüzyılda Halep'in İktisadi Vaziyeti, Elazığ, 1998
- c. Ahmet Gündüz, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Musul, Elazığ, 1999
- d. Erdiñç Gülcü, Osmanlı İdaresinde Bağdat (1534-1623), Elazığ

Bölümümüz, lisansüstü çalışmalarını büyük oranda Orta Doğu üzerinde yoğunlaştırmış ve Orta Doğu'yu kendisine hedef seçmiş bulunmaktadır. Burada zikredilen çalışmaların dışında;

- a. XI-XIII. Yüzyıllarda Kudüs (Doktora)
- b. XI-XIII. Yüzyıllarda Orta Doğu Ticareti (Doktora)
- c. Gazze İcmal Defteri (Yüksek Lisans)
- d. Hama ve Humus Evkaf Defterleri (Yüksek Lisans)
- e. Rakka İskânı (Doktora)
- f. 16. Yüzyılda Basra (Doktora)
- g. Hicrî I. Yüzyılda Mekke (Yüksek Lisans)
- h. Hicrî I. Yüzyılda Mısır (Yüksek Lisans)

i. XIX. Yüzyıl Sonu ve XX. Yüzyılın Başlarında Yemen (Yüksek Lisans) gibi her birisi ülkemizde ve alanında ilk olan Doktora veya Yüksek lisans çalışmaları yapılmış ve halen devam etmektedir.

Esasen bölümümüzde Osmanlı araştırmaları ve arşive yönelik çalışmalar, 1985 yılında Dr. Mustafa Öztürk ile Dr. Rifat Özdemir'in bölüme atanmaları ile gelişmiş ve hız kazanmıştır.

Bölge ve Orta Doğu ile ilgili olmasa da Osmanlı Devleti için özel bir önemi olan Kefe üzerinde de Doktora seviyesinde ilk defa bölümümüzde bir çalışma yaptırılmış ve Şubat 1999'da bitirilmiştir.

VII. YAYINLARIN TASNİFİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Bugüne kadar ülkemizde yapılan tarih felsefesi çalışmalarından farklı olarak ilk defa Bölümümüzde Tarih Felsefesi çalışmaları yapılmış ve yayınlanmıştır.

2. Türkiye fiyat tarihi üzerinde Şer'iyye sicillerine dayalı olarak ilk çalışmalar Bölümümüzde başlamış bu güne kadar Ankara, Kayseri, Konya, Siyas, Tokat, Trabzon, Harput, Diyarbakır, Mardin, Gaziantep ve Bursa'nın 18. ve 19. yüzyıllara ait fiyat tarihi çeşitli yayınlarla bitirilmiş bulunmaktadır.

3. Özellikle Şer'iyye Sicillerine dayalı olarak Anadolu Şehirlerinde ailelerin sosyo ekonomik vaziyeti kapsamlı bir şekilde bölümümüz öğretim üyeleri tarafından yayınlanmıştır.

Bu meyanda Ankara, Tokat, Kırşehir, Manisa, Afyon, Trabzon, Harput ve Çemişgezek'te ailenin sosyo ekonomik yapısı incelenmiştir.

4. Aynı şekilde Şer'iyye Sicillerine bağlı olarak Anadolu şehirlerinde esnaf ve örgütleri üzerinde kıymetli çalışmalar yapılmış.

5. Özellikle 19. yüzyılda ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulan (Merzifon, Harput, Antep, Beyrut, Halep, Şam, Van ve Erzurum) misyoner mektepleri ve faaliyetleri hakkında Doktora ve çeşitli makalelerle bölümümüzde kapsamlı bir biçimde yapılmış olup ve halen bu çalışmalar devam etmektedir.

6. Ermeni meselesi üzerinde de bölümümüz elemanları tarafından yayınlar yapılmaktadır.

7. Pontus Meselesi ve Türkiye'yi parçalama projeleri üzerinde de bölümümüzde kayda değer çalışmalar yapılmaktadır.

VII. BİLİMSEL FAALİYETLER

Bölümümüz eğitim ve öğretimin dışında bölge ile ilgili ulusal nitelikte bilimsel toplantılara da ev sahipliği yapmaktadır. Şimdiye kadar yapılan ulusal nitelikteki bilimsel toplantılar şunlardır.

1. Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyum, (Elazığ, 21-26 Mayıs 1984), Elazığ 1990.

2. Fırat Üniversitesi I. Tarih Sempozyumu (Elazığ, 14-17 Ekim 1993) (Henüz yayınlanmamıştır).

3. I. Milletlerarası Orta Doğu Sempozyumu (12-17 Mayıs 1999).

(Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılı münasebetiyle hazırlanan bu sempozyum maddi imkânsızlıklar sebebiyle ileri bir tarihe ertelenmiştir).

Bilgilerinize arz ederim. Saygılarımla. 01.10.1999

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Tarih Bölüm Başkanı

EK- 11

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ
BAŞKANININ MEKTUBU

25/2/1999

Sayın Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız

Sayın Prof. Dr. Halil İnalıcık

Bölümümüz mensuplarının Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik araştırmalarının ne kadarının belirttiğiniz 'Osmanlı Çalışmaları' çerçevesinde değerlendirilebileceğini belirlemekte güçlük bulunmaktadır. Ayrıca son 75 yılda yapılan çalışmalar söz konusu olduğunda bu güçlük daha da artmaktadır. Değişik dönemlerde çeşitli sorunlara bağlı olarak yapılan birçok araştırmada Osmanlı İmparatorluğu'na yer verilmiştir. Türk toplumunun Anadolu'daki serüveninin sürekliliği olan en uzun dönemini kapsamı nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu üstüne görüş ve yargılar bölümümüzün kuruluşundan itibaren dile getirilmiştir. Ayrıca günümüzde birçok sorunun kaynağı olarak da Osmanlı dönemi görülmüş ve bu çalışmalara yansımıştır. Ancak esas olarak Osmanlı İmparatorluğu üstüne bölümümüzde yapılan çalışmalar 1965'ler sonrasında 1970'lerle birlikte başlamaktadır.

Burada söz konusu çalışmaların listesini vermeden önce değinilmesi gereken iki nokta bulunmaktadır. İlk bölümde yapılan çalışmaların bir kısmında imzası bulunanlar halen çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak çalışmaktadırlar. O nedenle mükerrer bildirilmiş olabileceğini unutmamak gerekir. Ayrıca bölüm eski mensuplarımız, çeşitli nedenlerle Osmanlı konusuna ilgi gösterdikleri gibi edebî eserlere de imza atmışlardır. İkinci konu Osmanlı toplumunun ve kültürünün herhangi bir yönü üstüne olmaktan çok dünya tarihi içinde Osmanlı İmparatorluğu'nu anlamaya elverir bir çerçeveye sahip olduklarını düşündüğümüz bölümümüz emekli öğretim üyelerinden Prof.Dr.Baykan Sezer'in yayınlarıdır. Listede belirtilecek olmakla birlikte burada da adını anmadan geçemeyeceğimiz *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* (1988) adlı kitabı ve bu kitapta ek olarak verilen 1969 yılında yazılmış 'Osmanlı'nın Batıcılılaşması' başlıklı makalesi bulunmaktadır. Bölümümüz öğretim üyelerinin ve bölümümüz süreli yayınlarında yer alan Osmanlı dönemi ile ilgili çalışma ve yayınlar listesi aşağıda verilmiştir.

Bilgilerinize saygı ile sunarım.

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü Başkanı

Prof. Dr. Korkut TUNA

- Muzaffer Sencer, *Osmanlı Toplum Yapısı*, Ant, 1969
- Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*, 1973
- Ümit Meriç Yazan, *Cevdet Paşa'nın Devlet ve Cemiyet Görüşü*, 1975
- Sami Şener, *Netayicü'l-Vukuat'ın Işığında Osmanlı Hükümet Yapısında Değişme -Kuruluştan Tanzimata Kadar*, 1979
- Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, 1988. (Ek: Osmanlı'nın Batılaşması, 1969), Sümer Kitabevi Yayınları, 1989.
- Baykan Sezer, "Türk Sosyologları ve Eserleri I", *Sosyoloji Dergisi*, 3. dizi- 1. sayı, 1989
- Mehmet Genç, "Osmanlı İktisadî Dünya Görüşünün Ana İlkeleri", *Sosyoloji Dergisi*, 3. dizi-1.sayı, 1989
- Osmanlı Tarihçiliği* (Baykan Sezer yönetiminde hazırlanmış, redaksiyonu Recep Ertürk, Hayati Tüfekçioğlu tarafından yapılmış ortak çalışma), *Sosyoloji Yıllığı* I, 1997.

EK- 12

IRCICA'NIN OSMANLI BİLİM TARİHİ HAKKINDAKİ NOTU

Son yirmi yılda Osmanlı bilimi tarihi araştırmalarında geniş kapsamlı, yoğun ve çok yönlü çalışmalar yapılmıştır. IRCICA'nın 1980'de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın 1984'te (1989'da bağımsız bölüm) ve Türk Bilim Tarihi Kurumu'nun 1989'da kurulması ile bu üç kurumun yürüttüğü çalışmalar sayesinde bu konu gerek yurt içinde gerekse yurt dışında ilgi toplamaya başlamış ve şimdiye kadar milli ve milletlerarası çok sayıda sempozyum ve kongre düzenlenmiş, çok sayıda araştırma mahsulü eserler basılmıştır. Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından kurulan bu üçgenin arasında yapılan çok sayıda çalışmanın bariz özellikleri şunlardır:

- Osmanlı dönemi bilimine kapsamlı ve kapsayıcı bir bakış açısı içinde bakmak ve onun temel kaynaklarının envanterinin çıkarılmasını sağlamak, böylece Osmanlı bilim literatürü külliyyatının hazırlığı başladı. Osmanlı Astronomi Tarihi Literatürü ile Osmanlı Matematik Tarihi Literatürü dört cilt halinde basılmıştır, yakın zamanda coğrafya konusunda iki ciltlik eser de basılacaktır. Bu seride çıkan referans kitapları bütün dünya kütüphanelerinde Osmanlı döneminde kaleme alınmış bilime, ait yazma ve basma eserlerin envanteri verilmektedir.

- Bu çalışmalar neticesinde, Osmanlı biliminin İslâm geleneği içinde klasik dönemi eserlerinin önemi ortaya çıkmış ve Adıvar'ın ileri sürdüğü gibi bunların

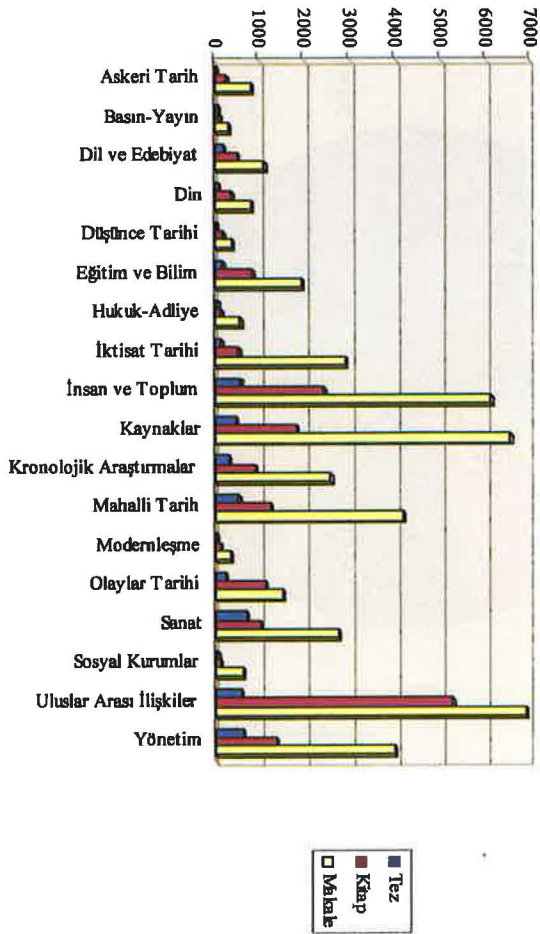
daha önceki dönemlerin kötü bir kopyaları olmadığı anlaşıldığı gibi, Osmanlı biliminin ikinci dönemi olarak tespit edilen modernleşme ve Batı geleneğinin yerleşmesi dönemi ise Avrasya biliminin kendi kültürel ve coğrafi muhiti dışına taşındığı ilk çevre olarak Osmanlı dünyasının bu bağlamdaki önemi vurgulanmıştır.

- Bu yirmi yıllık dönemde yapılan yoğun araştırma ve derleme çalışmalarının Türkçe, İngilizce ve Arapça gibi değişik dillerde yayınlanmış olması ve bu çalışmaların çoğunun Avrupa ve Amerika bilim tarihi dergilerinde review'lerinin yayınlanmış olması, önceleri yok farz edilen ve İslâm biliminin çok zayıf ve dikkate değmeyen bir tekrarı olarak bu ilmî faaliyetler artık bu çalışmaların teklif ettiği ve sık sık ileri sürdüğü ad ile yani "Osmanlı Bilim"/Ottoman Science şeklinde geniş kabul görmüştür. Uluslararası bu kabulün en son formel tezahürü I.U.H.P.S.'ın Liege'de 1997'de toplanan XX. Milletlerarası Bilim Tarihi Kongresi'nde Osmanlı Bilim ve Teknoloji Tarihi Sempozyumu düzenlenmesiyle olmuştur. 1950'li yıllarda Osmanlı San'at'ı sahasında başlayan değişikliğe paralel olarak gösterilebilecek bu durumun sevindirici olduğu muhakkaktır. Ancak Osmanlı sanat tarihi konusunda son elli yılda görülen büyük gelişmenin aynı tarzda Osmanlı bilimi sahasında oluşması için bu konular ile uğraşacak insan sayısına ve niteliğine bağlıdır.

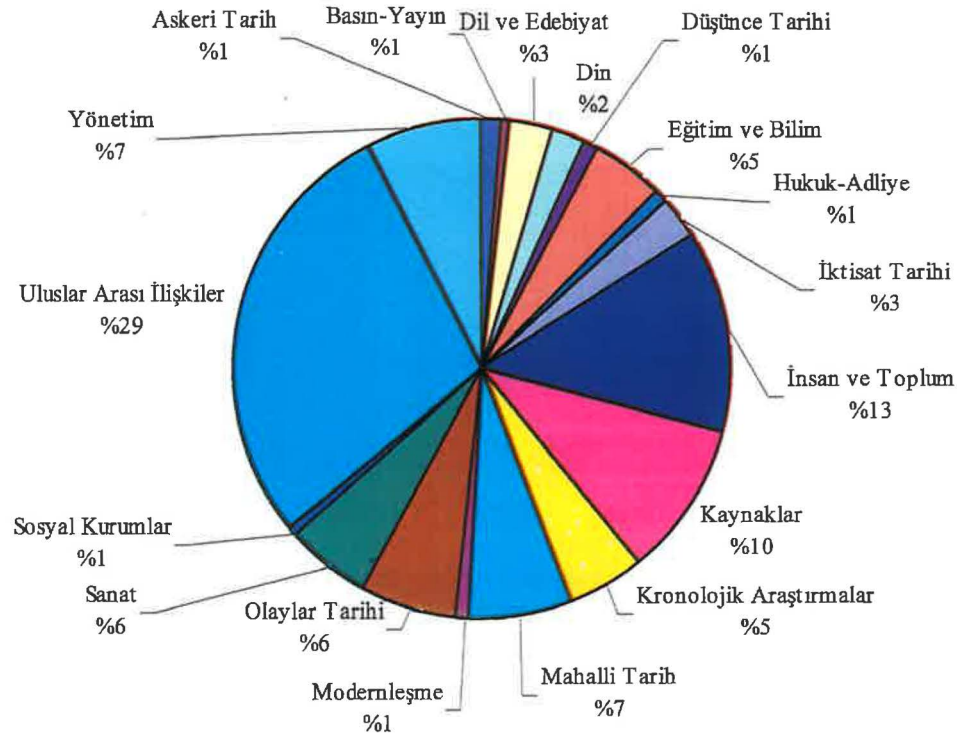
- Bu üçgenin içinde yürütülen onu aşkın yüksek lisans ve doktora tezlerinde -listelerde belirtildiği üzere- Osmanlı eğitim, bilim ve teknoloji müesseseleri araştırmasına önem verilmiş, şimdiye kadar üzerinde hiç durulmayan veya çok sathî şekilde durulan bu konular, başta arşiv belgeleri ve yazma eserler olmak üzere temel kaynaklara başvurarak ve tarih yazıcılığının gerekleri yerine getirilerek, ilmî esaslara dayalı kanaatların oluşmasına yardımcı olmuştur.

Özet olarak yirminci yüzyılın başında Salih Zeki Bey'in ferdi gayreti seviyesinde başlatmış olduğu Osmanlı döneminde yaşamış bazı bilim adamlarının araştırmasıyla başlayan fakat bir bir müessese bazında sağlam temellere de dayandırılmayan ve ekole dönüşmeyen bu ilgi bugün "Osmanlı Bilim"i başlığı altında bu üçgende yürütülen ve üretilen çok sayıdaki çalışma ve eser sayesinde böyle bir dönüşüm yapma noktasına gelmiş görünmektedir.

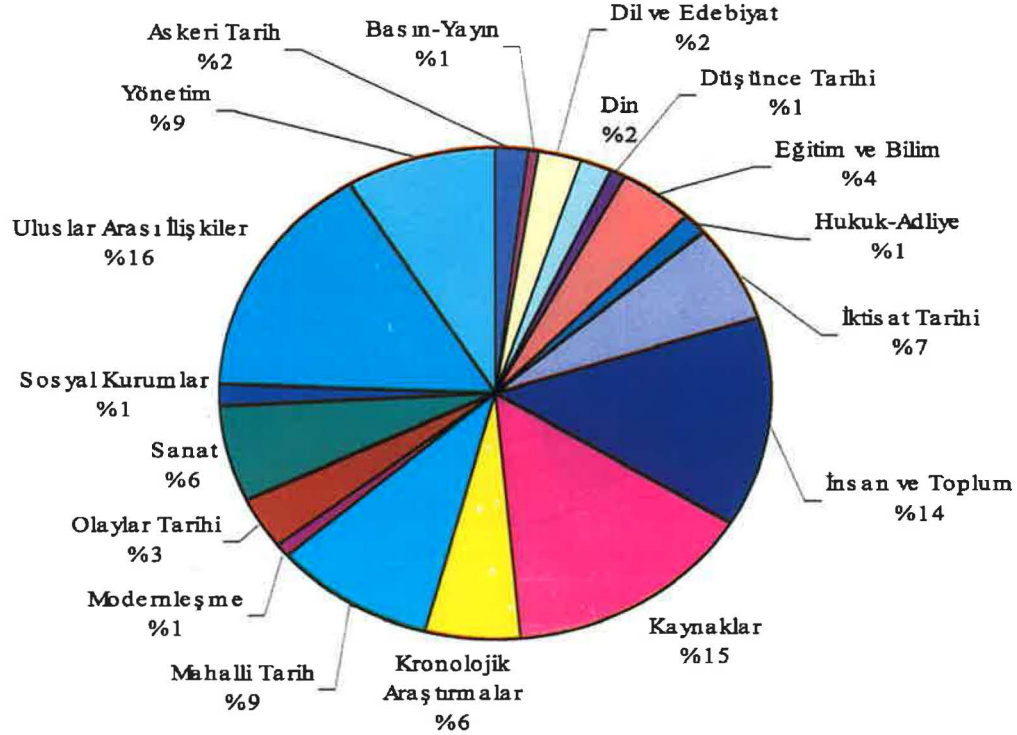
Grafik 1- Konularına Göre Tez, Kitap Ve Makalelerin Karşılaştırılması

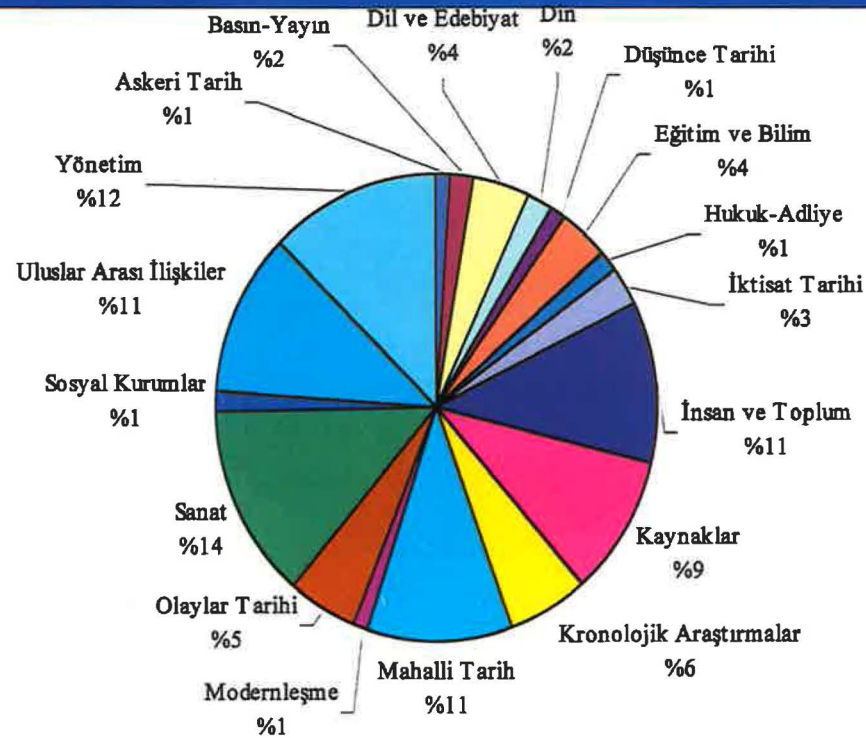
Grafik: 2 Konularına Göre Kitapların Yüzdeleri

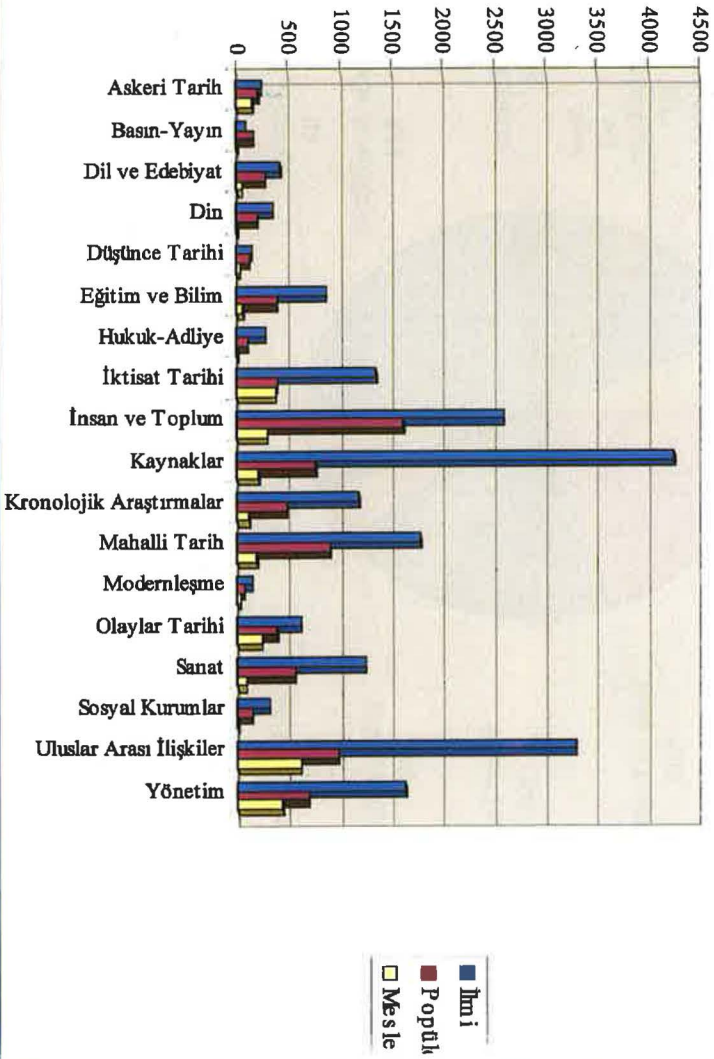
Grafik: 3- Konularına Göre Makalelerin Yüzdeleri

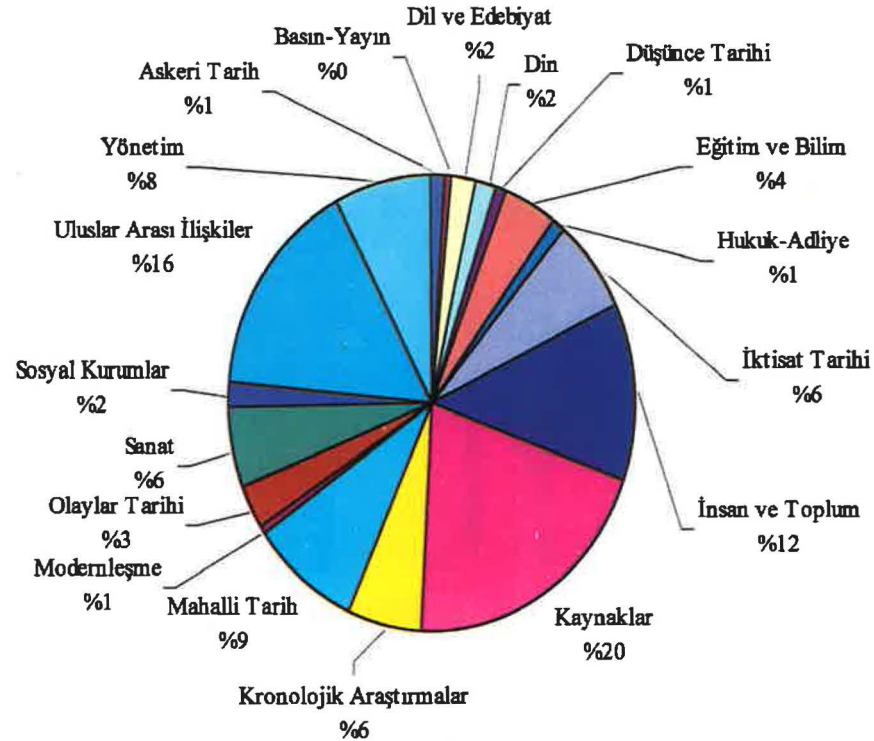
Grafik: 4 - Konularına Göre Tezlerin Yüzdeleri

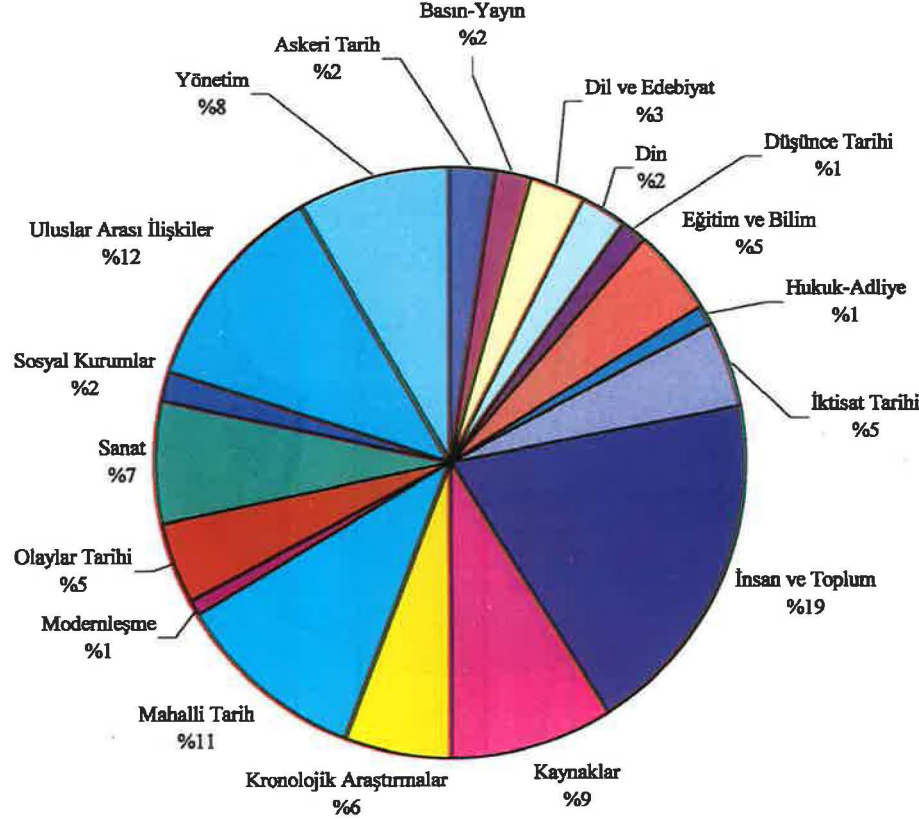
Grafik: 5 - Konularına Göre Makale Türleri

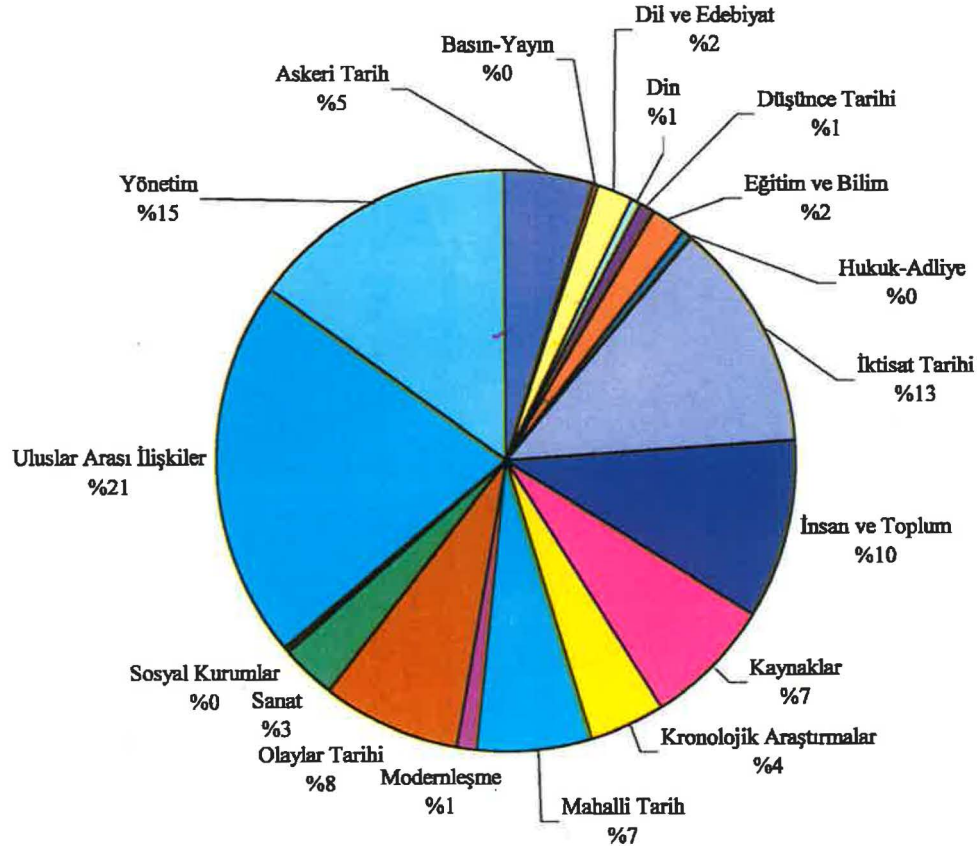
Grafik: 6 - Konularına Göre İlmî Makalelerin Yüzdeleri

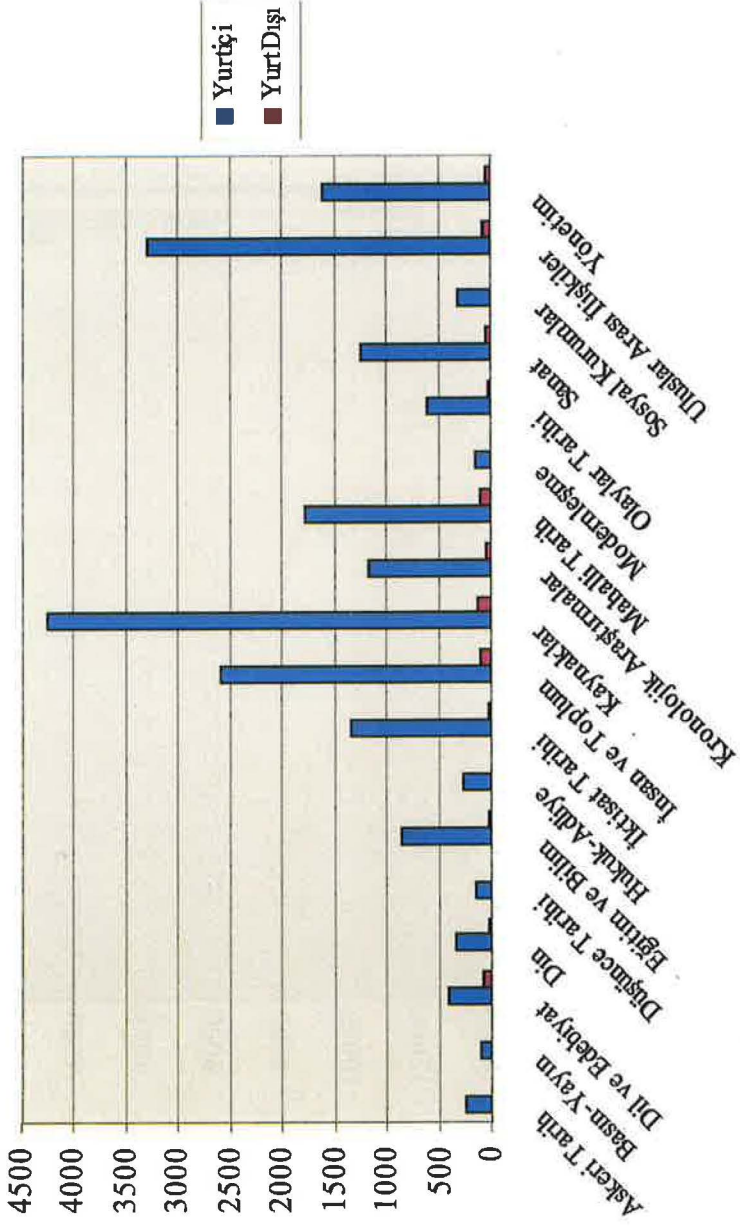
Grafik: 7 - Konularına Göre Popüler Makalelerin Yüzdeleeri

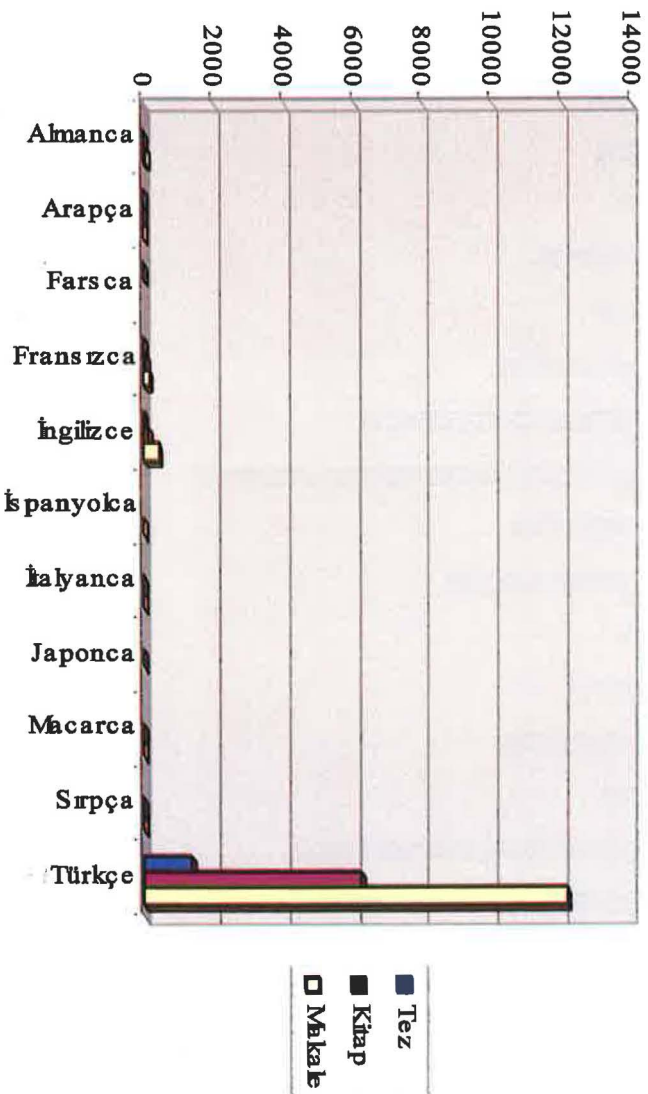
Grafik 8 - Konularına Göre Mesleki Makalelerin Yüzdeleri

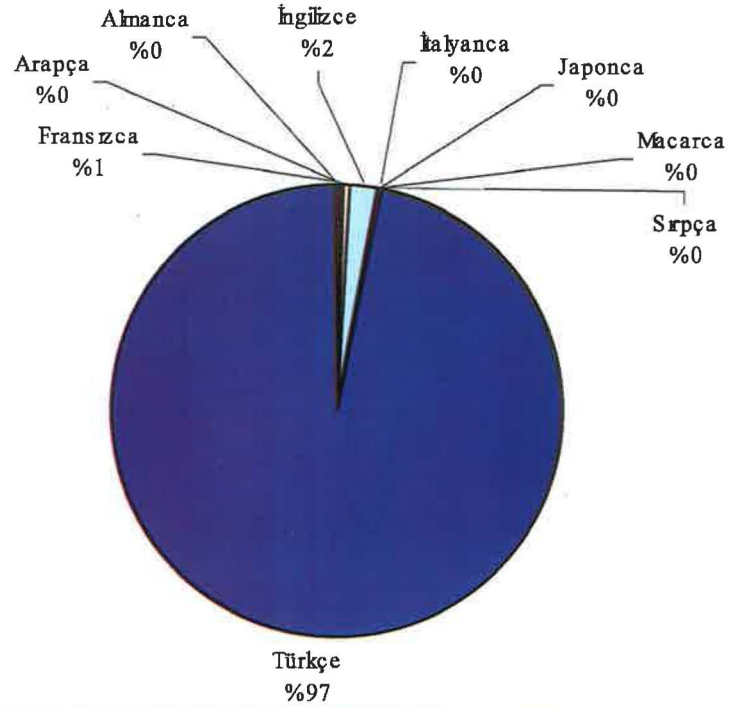
Grafik: 9 - İlmî Makalelerin Yurt İçi Yurt Dışı Dağılımı

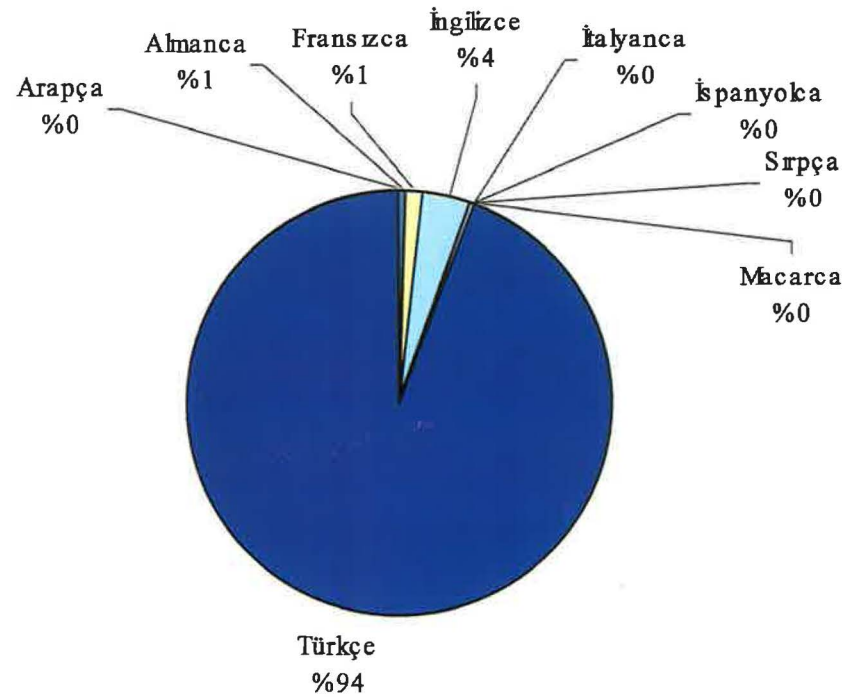
Grafik: 10 - Kitap, Makale Ve Tezlerin Yayınlandıkları Dile Göre Dağılımı

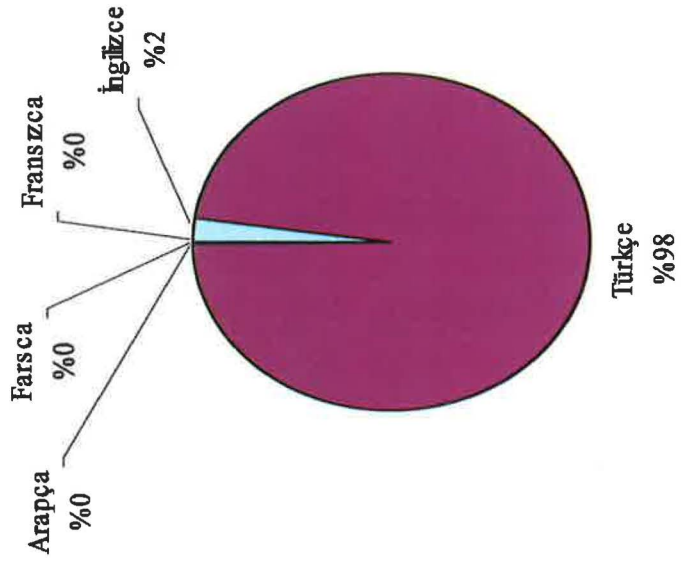
Grafik: 11 - Yayınlandığı Dile Göre Kitapların Yüzdeleri

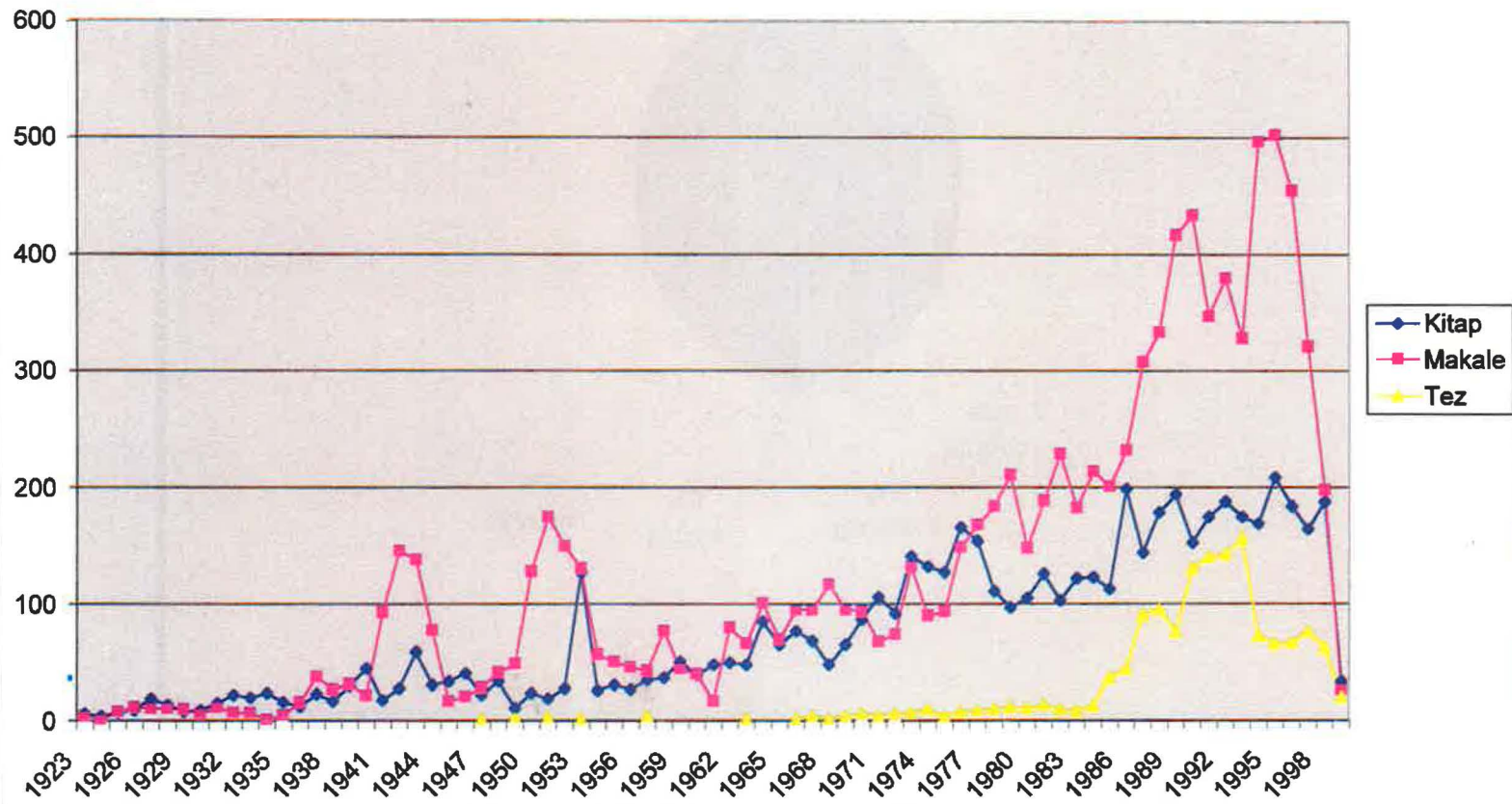
Grafik 12: Yayınlandığı Dile Göre Makalelerin Yüzdeleri

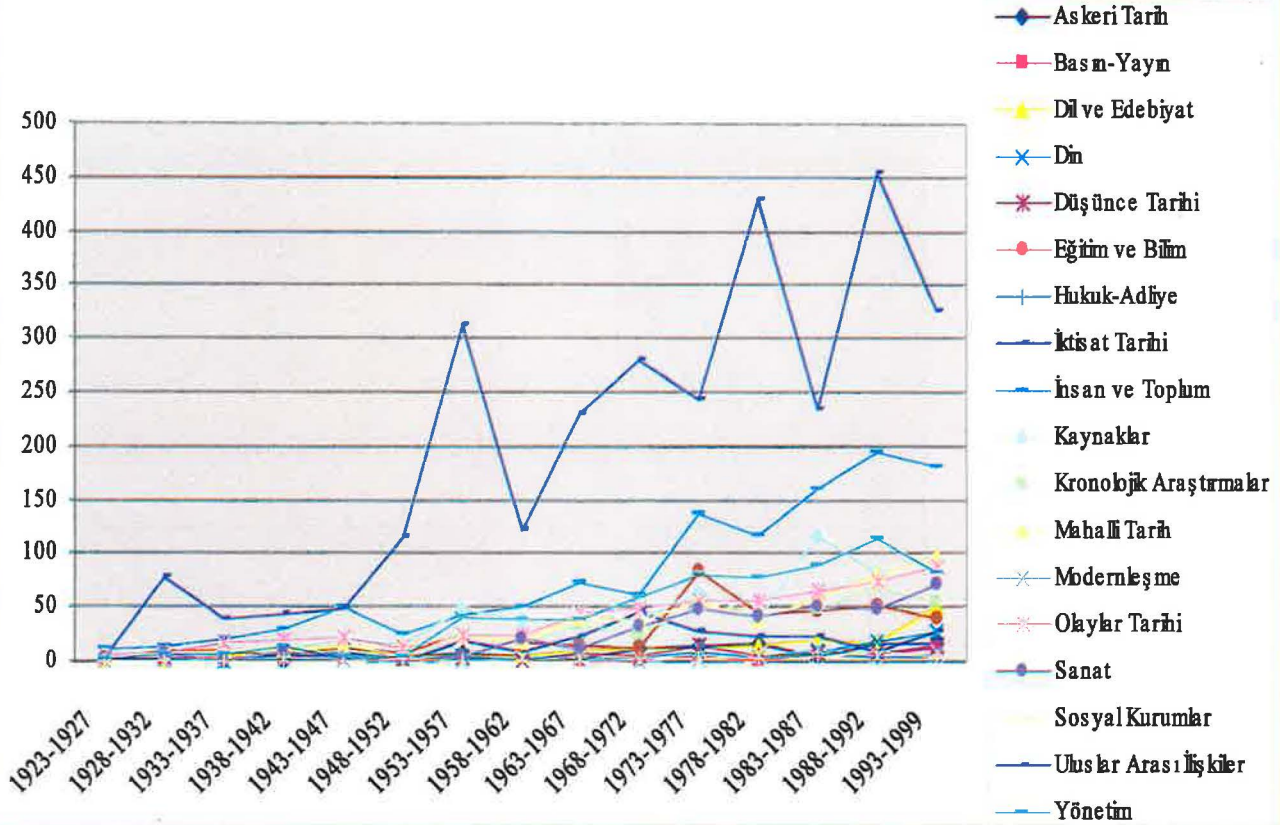
Grafık 13 - Yayınlandığı Dile Göre Tezlerin Yüzdeleri

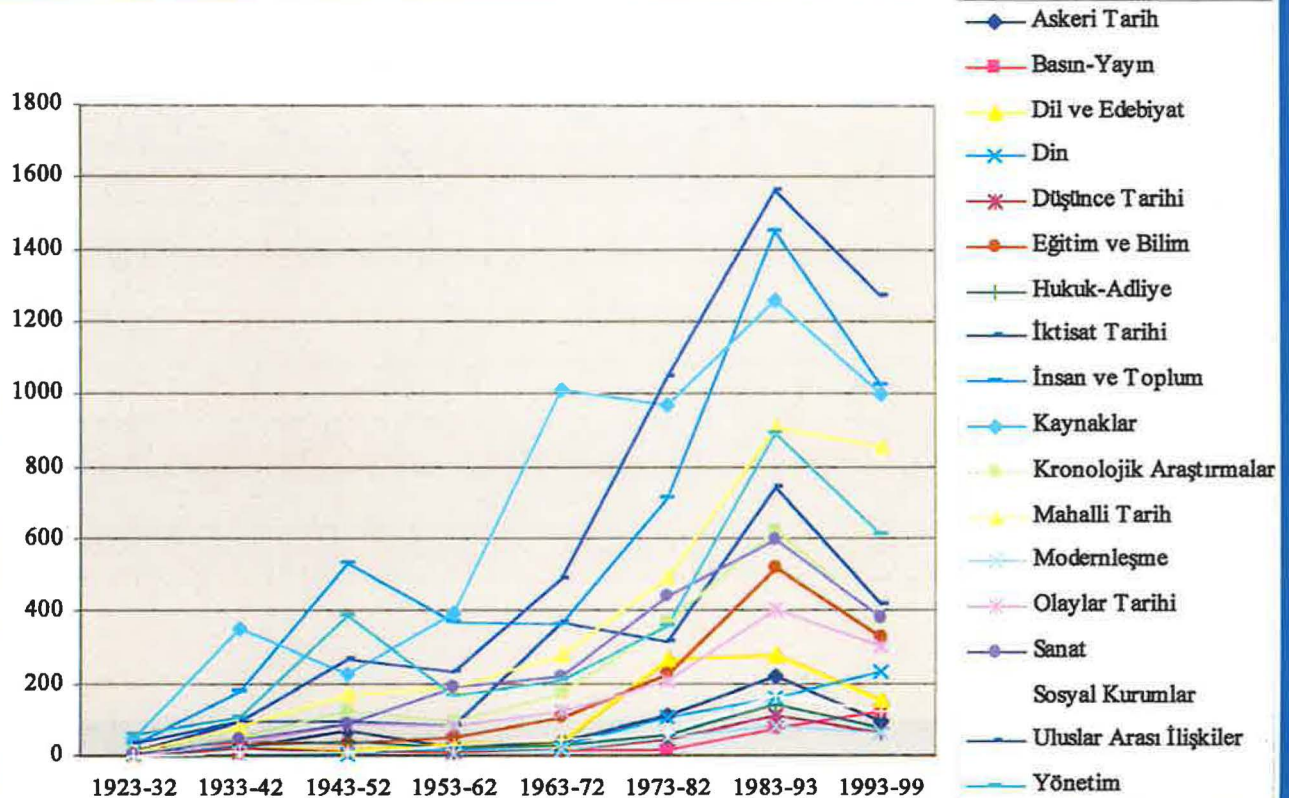
Grafik: 14 - Osmanlı Araştırmalarının Yayın Sayılarına Göre Değişimi

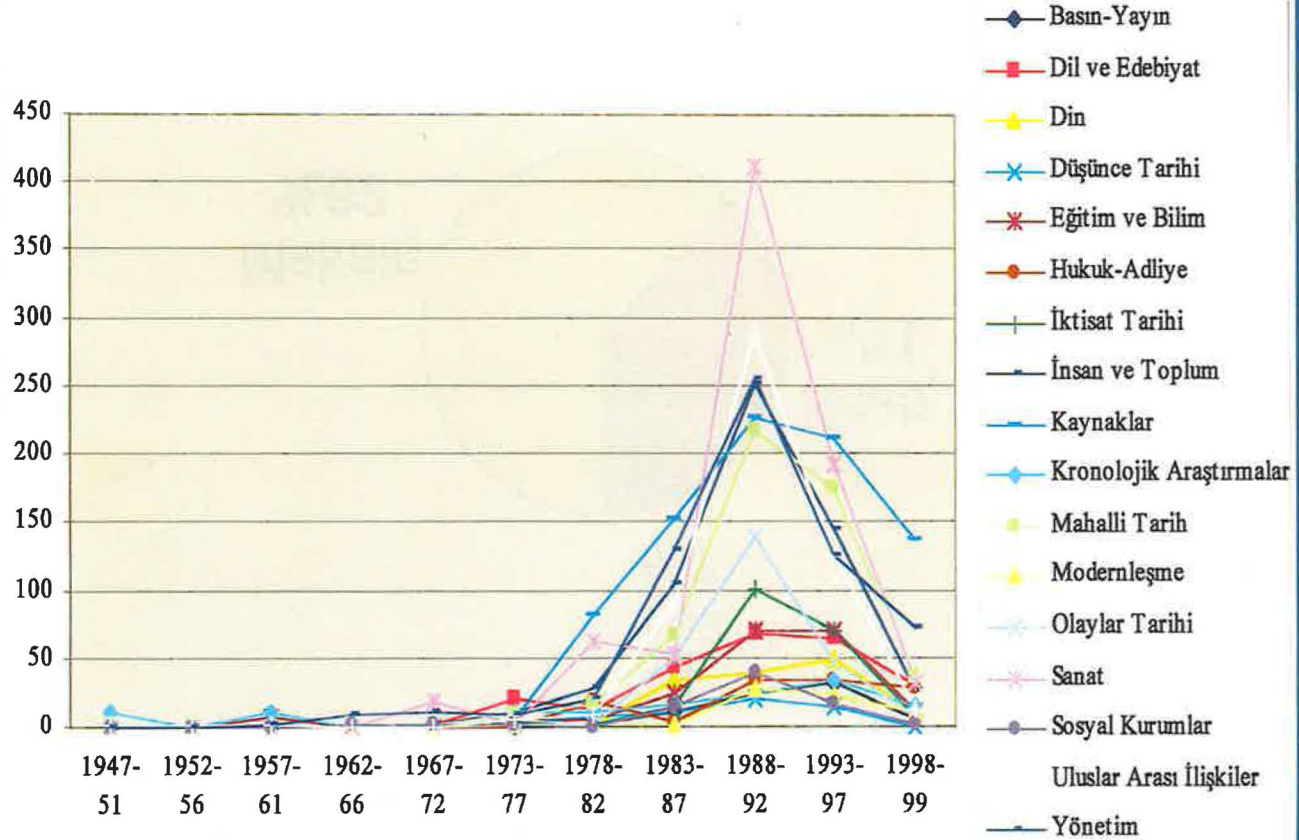
Grafik: 15 - Konularına Göre Kitap Sayılarının Değişimi

Grafik: 16- Konularına Göre Makale Sayılarının Değişimi

Grafik: 17 - Konularına Göre Tez Sayılarının Değişimi

Grafik:18 - Kitap, Makale ve Tez Yüzdeleri

